

Monika Drela, Iwona Gredka

**Prawo autorskie
w działalności muzeów**

**Prawo autorskie
w działalności muzeów**

Spis treści

Wstęp	5
1. Kwestie intertemporalne prawa autorskiego	7
2. Rodzaje praw autorskich	10
3. Ustalenie dysponenta praw autorskich	11
4. Organizacja wystawy w muzeum a regulacje prawa autorskiego	15
5. Udostępnianie fotografii muzealiów w Internecie	17
6. Utwory audiowizualne (filmy) i wideogramy	32
7. Udostępnianie archiwaliów przez muzea	36
8. Utwory pracownicze w muzeum	42
9. Pierwsze udostępnienie utworu pracowniczego przez muzeum będące pracodawcą twórcy	62
10. Wynagrodzenie za przeniesienie autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego	69
11. Wyjątki ustawowe od regulacji z art. 12 pr. aut. (art. 14 pr. aut., art. 74 pr. aut.)	73

Monika Drela (red.)

AKTY PRAWNE:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny
(tj. Dz. U. 2014, poz. 121)

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy
(tj. Dz. U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 ze zm.)

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym
(tj. Dz. U. z 2011 r. nr 123, poz. 698 ze zm.)

Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie
(tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 164)

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
(tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 406)

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
(tj. Dz. U. z 2006 r., nr 90, poz. 631 ze zm.)

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach
(tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 987)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 24 lutego 2003 r. w sprawie wysokości procentu wpłat na Fundusz Promocji Twórczości (Dz. U. 2003, nr 41, poz. 354).

Wstęp

Najstarsze muzea w Polsce powstały na bazie kolekcji prywatnych, niekiedy przekazanych władzom publicznym już w XIX w.¹ Przez cały czas funkcjonowania muzeów publicznych do zakupów, darowizn, legatów i depozytów zastosowanie miały przepisy prawa cywilnego². Jednak duża liczba zbiorów objęta była ustawami nacjonalizacyjnymi i komunalizacyjnymi. Od początku istnienia muzeów publicznych w Polsce podstawą prawną działania tych placówek były ich statuty zatwierdzone przez lokalne władze samorządowe. Po II wojnie światowej, po likwidacji samorządu terytorialnego i nacjonalizacji mienia, zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej³, która weszła w życie 13 kwietnia 1950 r., własność samorządowa stała się własnością Skarbu Państwa. Wskutek upaństwowienia własności komunalnej to Skarb Państwa stał się właścicielem olbrzymich zasobów majątkowych, w tym i muzealiów stanowiących uprzednio własność komunalną. Obecnie, muzeum jako jednostka organizacyjna jest instytucją kultury i może posiadać osobowość prawną, zgodnie z art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁴. Od dnia wpisu do rejestru państwowych instytucji kultury muzeum może być odrębnym od jego organizatora (Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego) podmiotem prawa. Z jednej strony organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej jest więc zadaniem publicznym realizowanym przez organy administracyjne (w tym i przez muzea publiczne) formami właściwymi prawu administracyjnemu, z drugiej strony zaś wykonywanie tych zadań następuje także przez czynności prawne dokonywane w obrocie regulowanym przepisami prawa prywatnego – w szczególności prawa cywilnego. Zatem muzeum – jako osoba prawna – jest podmiotem stosunków cywilnoprawnych sensu largo, co oznacza, że jest podmiotem praw rzeczowych, obligacyjnych oraz stosunków prawnych regulowanych prawem autorskim. Problematyka ochrony praw autorskich w działalności muzeów pojawia się w przypadku: organizowania wystaw i publicznego udostępniania przedmiotów będących nośnikami utworów, wytwarzania utworów przez pracowników (w tym dokumentów urzędowych i materiałów urzędowych, których dotyczy art. 4 pr. aut.⁵), wytwarzania utworów audiowizualnych, np. sporządzania filmowej dokumentacji wystaw albo publicznego udostępniania utworu audiowizualnego na wystawie, prowadzenia działalności wydawniczej, udostępniania archiwaliów w Internecie.

Niniejsza publikacja powstała w oparciu o materiały przygotowane przez PP. Monikę Drelę i Iwonę Gredkę na seminarium, które odbyło się w maju 2014 r. we Wrocławiu, a które dotyczyło praw autorskich w działalności muzeów. Temat praw autorskich w działalności muzeów wywołuje niema-

łe emocje i rodzi różnice interpretacyjne. Odnosi się to zarówno do działalności muzeów „na styku” z innymi osobami, czy podmiotami, jak również dotyczy samego „wnętrza” instytucji muzealnej. W tym swoistym krótkim kompendium Autorki artykułów dokonują przeglądu najważniejszych zagadnień i dzielą doświadczeniami własnymi, które mogą być o tyle przekonujące, że poza gruntowną znajomością przepisów prawa i literatury, to poparte także ich praktycznym doświadczeniem prawniczym.

Z życzeniami owocnej lektury,

Monika Dreła, Marek Rogowski

1. Kwestie intertemporalne prawa autorskiego

1.1. CZY PRAWO AUTORSKIE CHRONI WSZYSTKIE UTWORY?

Zagadnienia obowiązywania ustawy w czasie określane są jako kwestie intertemporalne. W odniesieniu do problematyki obowiązywania ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych należy je podzielić na dwie kategorie – pierwsza wiąże się z przepisami dotyczącymi utworów polskich, druga utworów zagranicznych.

W przypadku utworów polskich zasadniczo przepisy obowiązującej ustawy o prawie autorskim (dalej jako pr. aut.) stosuje się do utworów ustalonych od dnia 23 lutego 1994 r. (dzień wejścia w życie tej ustawy). Jednak zgodnie z art. 124 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy przepisy te stosuje się do utworów ustalonych przed jej wejściem w życie:

- a) do których prawa autorskie według przepisów dotychczasowych nie wygasły,
- b) do których prawa autorskie według przepisów dotychczasowych wygasły, lecz które według niniejszej ustawy korzystają nadal z ochrony.

Treść powołanego przepisu nie budzi wątpliwości, że ochroną praw autorskich ustawą z dnia 4 lutego 1994 r. objęte są tylko takie prawa, które przysługiwały twórcy także zgodnie z poprzednio obowiązującą ustawą z dnia 10 lipca 1952 r.¹ Ochroną nie są objęte te wyrazy twórczej działalności człowieka, które według wcześniejszej ustawy nie były w ogóle przedmiotem prawa autorskiego². Przepisy obecnie obowiązującej ustawy (w zakresie ochrony praw autorskich) znajdą zatem zastosowanie do wszystkich utworów stworzonych (ustalonych) po jej wejściu w życie oraz stworzonych wcześniej, lecz mieszczących się w granicy czasowej określonej w art. 36–40 prawa autorskiego³. Ważne jest, że przepisy te dotyczą jedynie autorskich praw majątkowych.

¹ Dz. U. nr 34, poz. 234 ze zm.

² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 lipca 2008 r., I Aca 62/08, niepubl., LEX nr 499199.

³ J. Barta, R. Markiewicz, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Zakamycze 2005, s. 884.

Art. 36. *Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu:*

- 1) *od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych;*
- 2) *w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość;*
- 3) *w odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia;*
- 4) *w odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego.*

Art. 39. *Czas trwania autorskich praw majątkowych liczy się w latach pełnych następujących po roku, w którym nastąpiło zdarzenie, od którego zaczyna się bieg terminów określonych w art. 36 i art. 37.*

Równie ważny jest przepis art. 127 ust. 1 pr. aut., zgodnie z którym, *jeżeli rozpoczęte przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy korzystanie z utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub programu radiowego albo telewizyjnego było według przepisów dotychczasowych dozwolone, natomiast po tej dacie wymaga zezwolenia, to może być ono dokończzone, pod warunkiem że uprawniony otrzymał stosowne wynagrodzenie.*

1.2. FUNDUSZ PROMOCJI TWÓRCZOŚCI – *DOMAINE PUBLIC PAYANT*

Gdy twórca utworu lub jego spadkobiercy nie korzystają już z ochrony praw autorskich majątkowych, nawet wówczas, gdy utwór nigdy nie był objęty ochroną prawną, muzeum rozpowszechniające taki utwór nie zawsze zwolnione jest od opłat. Zgodnie z art. 40 pr. aut. niekiedy powstaje obowiązek opłaty. Producenci lub wydawcy utworów literackich, muzycznych, plastycznych, fotograficznych i kartograficznych, niekorzystających z ochrony autorskich praw majątkowych, są zobowiązani do przekazywania na rzecz Funduszu, o którym mowa w art. 111 pr. aut., wpłaty wynoszącej od 5% do 8% wpływów brutto ze sprzedaży egzemplarzy tych utworów. Dotyczy to wydań publikowanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 40 ust. 1 pr. aut.). Obowiązek taki nie dotyczy takiej eksploatacji niechronionego już utworu, która jest dozwolona w świetle przepisów o nieodpłatnym dozwolonym użytku⁴.

⁴ J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 384.

Przykład: Gdy muzeum wydaje katalog obrazów powstałych w XV wieku, z opracowaniem poza zakresem dozwolonego użytku z art. 33 pr. aut. albo art. 29 ust. 2¹ pr. aut., a utwory te wytworzono, zanim jeszcze powstało prawo autorskie, wówczas jest ono wydawcą utworów plastycznych i zgodnie z art. 40 pr. aut. powinno płacić swoisty „podatek” na rzecz Funduszu Promocji Twórczości. Szczegółowe regulacje zawiera rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 24 lutego 2003 r. w sprawie wysokości procentu wpłat na Fundusz Promocji Twórczości (Dz. U. 2003, nr 41, poz. 354).

1.3. CZAS OCHRONY UTWORÓW ZAGRANICZNYCH

Utworem zagranicznym jest utwór autorstwa twórcy niebędącego obywatelem polskim, obywatelem państwa członkowskiego UE lub EFTA i który nie został opublikowany po raz pierwszy w języku polskim lub na terytorium Polski (zob. art. 5 pr. aut.).

Wszystkie dzieła literackie i artystyczne obywateli innych niż Polska i krajów UE/EFTA zostały objęte ochroną międzynarodowej konwencji berneńskiej z dnia 9 września 1886 r. Zgodnie z art. 7 ust. 2 tej konwencji w każdym przypadku okres trwania ochrony będzie regulowany przez prawo państwa, w którym żąda się ochrony, jeżeli jednak ustawodawstwo tego państwa nie stanowi inaczej, okres ten nie będzie dłuższy od okresu ustalonego w państwie pochodzenia dzieła. Autor nie może domagać się w innym kraju ochrony przez okres dłuższy, niż to przewiduje ustawodawstwo pochodzenia dzieła.

2. Rodzaje praw autorskich

2.1. PRAWA AUTORSKIE OSOBISTE

Prawa te dotyczą sfery interesów twórcy określanej jako niemajątkowa lub pozaekonomiczna. Jednak w praktyce twórca może wystąpić z roszczeniem pieniężnym przeciwko osobie, która naruszyła jego prawa osobiste. Ochrona tych praw jest nieograniczona w czasie i z założenia „trwa wiecznie”⁵. Wyróżnia się przy tym następujące rodzaje praw autorskich:

- prawo do autorstwa utworu,
- prawo do oznaczenia utworu swoim nazwiskiem, pseudonimem lub do anonimowości,
- prawo do integralności utworu – nienaruszalności treści i formy utworu,
- prawo do rzetelnego wykorzystania utworu,
- prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności,
- prawo nadzoru nad sposobem korzystania z utworu,
- zezwalanie na korzystanie z opracowania dzieła (zob. art. 2).

2.2. PRAWA AUTORSKIE MAJĄTKOWE

Autorskie prawa majątkowe zostały zdefiniowane w art. 17 pr. aut., według którego twórca przysługuje wyłączone prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Zgodnie z art. 19 pr. aut. twórca oraz jego spadkobiercom przysługuje prawo do wynagrodzenia w wysokości 5% ceny sprzedaży oryginalnych utworów plastycznych oraz rękopisów utworów literackich i muzycznych (*droit de suite*).

⁵ O ich wiecznym charakterze piszą J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Komentarz. Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2011, s. 166.

3. Ustalenie dysponenta praw autorskich

3.1. DYSPOONENT OSOBISTYCH PRAW AUTORSKICH

Osobiste prawa autorskie są niezbywalne i przysługują twórcy. W pewnym zakresie określonym w art. 78 pr. aut., prawa te mogą być wykonywane przez spadkobierców.

Ustalenie osoby twórcy następuje zazwyczaj na podstawie jego oświadczenia. Spadkobierca natomiast musi legitymować się określonym dokumentem urzędowym. W prawie polskim istnieją obecnie dwie drogi potwierdzania praw do spadku – spadkobierca może uzyskać sądowe postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo akt poświadczenia dziedziczenia sporządzony przez notariusza. Akt ten jest ważny jeżeli jest zarejestrowany w rejestrze prowadzonym przez Krajową Radę Notarialną⁶. Ustanowione jest domniemanie prawne, że osoba wymieniona w dokumencie poświadczającym dziedziczenie jest spadkobiercą i może ona dowodzić swoich praw wynikających z dziedziczenia wobec osób trzecich⁷.

W myśl artykułu 83 rozporządzenia spadkowego UE⁸, od dnia 17 sierpnia 2015 r. będzie współistniała w polskim porządku prawnym trzecia forma potwierdzania praw do spadku⁹. Wskazane rozporządzenie, nazywane także przez doktrynę rozporządzeniem „Rzym IV”, będzie podstawą funkcjonowania instytucji nazwanej europejskim poświadczeniem spadkowym.

⁶ Regulację prawną aktów poświadczenia dziedziczenia zawiera ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, tj. Dz. U. z 2014 r., poz.164. Rejestr aktów poświadczenia dziedziczenia dostępny jest publicznie pod adresem: www.rejstrynotarialne.pl

⁷ E. Marszałkowska-Krześ [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2013, s. 464.

⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz. U. L 201 z dnia 27 lipca 2012 r., będzie obowiązywać od dnia 17 sierpnia 2015 r.

⁹ Zob. B. Kordasiewicz [w:] B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo spadkowe* T. 10, Warszawa 2013, s. 38.

3.2. DYSPONENT MAJĄTKOWYCH PRAW AUTORSKICH

Autorskie prawa majątkowe przysługują twórcy, a po jego śmierci wchodzi w skład spadku – powyżej opisano dokumenty, którymi powinni legitymować się spadkobiercy. Zgodnie z art. 1025 § 2 k.c. domniemywa się, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia, jest spadkobiercą.

Dodatkowo, podmiotem uprawnionym z tytułu majątkowych praw autorskich może być inna niż twórca osoba (podmiot), która nabyła je na podstawie umowy licencyjnej albo przenoszącej autorskie prawa majątkowe. Ważne jest także, że umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych oraz umowa licencyjna nie mogą być zawarte z twórcą, jeżeli dane prawo do utworu na polu eksploatacji, będącym przedmiotem zainteresowania muzeum, zostało już przeniesione na podstawie odpowiedniej klauzuli w umowie o dzieło, zlecenia lub o prace badawcze albo z powodu przeniesienia ich wcześniej umową na inne osoby.

Warto też pamiętać, że zgodnie z art. 52 ust. 1 pr. aut., jeżeli umowa nie stanowi inaczej, przeniesienie własności egzemplarza utworu nie powoduje przejścia autorskich praw majątkowych do utworu. Na przykład fakt, że muzeum jest właścicielem dzieła sztuki, nie uzasadnia twierdzenia, że jest dysponentem majątkowych praw autorskich do utworu inkorporowanego w tym przedmiocie.

3.3. DYSPONENT PRAW DO UTWORU ANONIMOWEGO

Dysponentem praw autorskich do utworu rozpowszechnionego anonimowo lub pod pseudonimem jest twórca (o ile jest znany), jego spadkobiercy lub osoba fizyczna lub prawna, która nabyła te prawa od twórcy w drodze umowy. Jeżeli zaś twórca nie ujawnił w żaden sposób swojego autorstwa, w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie ich braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi (art. 8 ust. 3 pr. aut.).

Niekiedy nie wiadomo, czy twórca chciał pozostać anonimowy czy po prostu wraz z upływem czasu zatarła się pamięć o jego nazwisku. Jeżeli nie wiadomo, kto jest autorem dzieła, i nie ma możliwości ustalenia jego danych, nie stanowi to podstawy wyłączenia możliwości naruszenia jego praw autorskich, a jedynie w konkretnej sprawie może zmniejszać prawdopodobieństwo wystąpienia z roszczeniami o ochronę jego praw.

W literaturze wskazuje się, że wiele dzieł twórców ludowych jest rozpowszechnianych anonimowo. Nie wyklucza to jednak ich ochrony, a jedynie utrudnia poszukiwanie uprawnionego,

którego w tym przypadku zastępuje właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi (art. 8 ust. 3 pr. aut.)¹⁰.

Odpowiedzialność za naruszenie praw autorskich jest ukształtowana niezależnie od winy podmiotu, który popełnił delikt prawa autorskiego. Rodzi ją mianowicie sam fakt wkroczenia w sferę monopolu autorskiego, niezależnie od ewentualnej winy (czyli świadomości naruszenia prawa) sprawcy. Osoba naruszająca prawo nie może się więc skutecznie bronić, wskazując, że dołożyła wszelkich starań, by nawiązać kontakt z uprawnionym, ale jej wysiłki były bezskuteczne¹¹.

3.4. DOZWOLONY UŻYTEK UTWORU

Twórcy przysługuje swoisty monopol prawny w zakresie prawa autorskiego, . Jego ograniczeniem jest instytucja dozwolonego użytku, którą regulują przepisy pr. aut. Obejmują one:

- zezwolenie na eksploatację utworu bez konieczności uzyskania zgody podmiotu uprawnionego i zapłaty wynagrodzenia,
- wprowadzenie licencji ustawowych, gdy nie jest wymagane zezwolenie twórcy na korzystanie z utworu, ale użytkownik ma obowiązek zapłaty stosownego wynagrodzenia,
- wprowadzenie licencji przymusowych, gdy na eksploatację utworu wymagana jest zgoda twórcy, z tym, że jest on zobowiązany do zawarcia stosownej umowy¹².

W obrębie dozwolonego użytku wyróżnia się dozwolony użytek prywatny lub publiczny. Przy czym, przepis art. 34 Pr. Aut. zawsze uzależnia możliwość korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku prywatnego lub publicznego od podania nazwiska twórcy utworu oraz źródła.

W działalności muzeów szczególne znaczenie mają przepisy o dozwolonym użytku publicznym. W szczególności, zgodnie z art. 32 ust. 1 pr. aut., właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych. Ponadto ustawodawca w art. 33 pkt 2 pr. aut. zezwolił na rozpowszechnianie utworów wystawionych w publicznie dostępnych zbiorach, takich jak muzea, galerie, sale wystawowe, ale tylko w katalogach i wydawnictwach publikowanych dla promocji tych utworów, a także w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji. Istotny jest także przepis art. 33³ pr. aut., zgodnie z którym wolno w celu reklamy wy-

¹⁰ P. Stec, *Komercjalizacja muzealiów*, „Muzealnictwo” 2006, nr 47, s. 212.

¹¹ P. Stec, *op. cit.*, s. 214. Zob. też. J. Bleszyński [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo autorskie*, T. 13, Warszawa 2003, s. 563–564.

¹² J. Preussner-Zamorska [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, Warszawa 2007, s. 383–384.

stawy publicznej lub publicznej sprzedaży utworów korzystać z egzemplarzy utworów już rozpowszechnionych w zakresie uzasadnionym promocją wystawy lub sprzedaży, z wyłączeniem innego handlowego wykorzystania. W doktrynie przyjmuje się jednak gramatyczną wykładnię tego przepisu. Na podstawie przepisu art. 33³ pr. aut. dozwolone jest jedynie wykorzystywanie samego egzemplarza utworu, a więc np. wystawienie obrazu w gablocie lub w innym miejscu. Nie jest natomiast możliwe sporządzanie ulotek reklamowych ze zdjęciem obrazu, ponieważ dochodzi tu do zwielokrotniania utworu (dobra niematerialnego), a nie jego egzemplarza¹³. Tym samym sporządzanie folderów reklamowych z fotografią muzealium jest możliwe jedynie w granicach dozwolonego użytku publicznego, wynikającego z opisanego wyżej art. 30 pr. aut. Działalność taka może też mieścić się w granicach treści przepisu art. 26 pr. aut., wówczas, gdy cel informacyjny związany jest z wydarzeniem publicznym, jakim jest wystawa¹⁴. Zgodnie bowiem z art. 26 pr. aut. wolno w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach przytaczać utwory udostępniane podczas tych wydarzeń, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji.

¹³ J. Preussner-Zamorska, *op. cit.*, s. 453, E. Traple [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Zakamycze 2005, s. 368.

¹⁴ J. Preussner-Zamorska, *op. cit.*, s. 454.

4. Organizacja wystawy w muzeum a regulacje prawa autorskiego

Wystawa może być odrębnym utworem – utworem zależnym (art. 2 ust. 1 pr. aut.). Podobnie jednak jak w wypadku innych dzieł końcowa ocena tego, czy jest ona utworem, zależy od wyniku badania dokonanego pod kątem ustawowych kryteriów utworu, przy uwzględnieniu, że także w definiowaniu opracowania, w którym podstawową rolę odgrywa przesłanka twórczości. W odniesieniu do wystawy fotografii, Sąd Najwyższy stwierdził, że każda wystawa wymaga podjęcia licznych czynności, takich jak układ fotografii, sposób ich rozmieszczenia, podpisy, kolorystyka, oświetlenie i temu podobne, lecz najczęściej czynności te wymagają zaangażowania umiejętności o charakterze technicznym i chociaż niewątpliwie „fachowym”, to nie znaczą twórczym, cechującym się inwencją artystyczną¹⁵.

Utwory wykorzystywane do organizacji wystawy możemy podzielić na takie, które tworzone są w związku z jej organizacją oraz powstałe w przeszłości (eksponaty), stanowiące element ekspozycji. Do pierwszych możemy zaliczyć: koncepcje (scenariusze) i plany wystawy, dokumentację tworzoną do opracowania jej założeń, foldery reklamowe zawierające fotografie, utwory graficzne stworzone na potrzeby ekspozycji, strony internetowe i inne. Utwory te mogą być tworzone przez pracowników muzeum – są wówczas utworem pracowniczym (zob. rozdział 7) – albo mogą być tworzone przed podmioty zewnętrzne. Prezentowanie eksponatów będących nośnikami utworów na wystawie lub w Internecie jest ich rozpowszechnianiem i odrębnym polem eksploatacji, wynika to z art. 50 pkt 3 pr. aut. Każdy utwór podlega ochronie prawnej, zatem organizując wystawę, muzeum jest zobowiązane do przestrzegania następujących zasad:

- Należy upewnić się, czy twórca wyraził zgodę na pierwsze udostępnienia utworu publiczności (art. 16 pkt 4 pr. aut.).

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 stycznia 2011 r., (IV CSK, 274/10, dostępny na stronie www.sn.pl).

- Należy zadbać o oznaczenie utworu nazwiskiem lub pseudonimem twórcy (art. 16 pkt 2 pr. aut.).
- Jeżeli koncepcja organizacji wystawy jest twórcza¹⁶, należy zadbać o to, by twórca wystawy również był wskazany z imienia i nazwiska (art. 16 pkt 2 pr. aut.).
- Należy prezentować utwór w sposób nienaruszający jego treści i formy (art. 16 pkt 3 pr. aut.).
- Jeżeli muzeum jest właścicielem muzealium będącego utworem plastycznym, może korzystać z niego w ramach dozwolonego użytku (art. 32 pr. aut.), o ile wystawa jest nieodpłatna.
- Jeżeli muzeum nie jest właścicielem utworu plastycznego albo wystawa dotyczy utworów innych niż plastyczne, a także gdy wystawa jest odpłatna, można korzystać z drobnych utworów w ramach prawa cytatu. Zgodnie z art. 29 pr. aut. *wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnianiem, analizą krytyczną, nauczaniem lub pracami gatunku twórczości*. Cytat ma największe znaczenie w przypadku dzieł literackich, ale wystawa też może być utworem, a w literaturze akceptuje się wykorzystywanie dzieł plastycznych lub muzycznych jako cytatu – np. jako część scenografii. Należy jednak pamiętać o tym, że cytat musi stanowić rolę podrzędną w odniesieniu do całości¹⁷. Zasadniczo więc nie jest dopuszczalne korzystanie z prawa cytatu w przypadku typowego organizowania wystawy np. dzieł plastycznych z określonej epoki lub powiązanych z określonym wydarzeniem lub twórcą¹⁸.
- Należy dysponować umową zawartą z dysponentem praw autorskich – licencyjną lub umową przenoszącą majątkowe prawa autorskie na tym polu eksploatacji.

¹⁶ Art. 3 pr. aut. przewiduje, że wybory spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystywanych utworów.

¹⁷ E. Traple, *op. cit.*, s. 351.

¹⁸ E. Traple pisze, że niedopuszczalne jest „potraktowanie na prawach cytatu reprodukcji dzieł plastycznych w wydawnictwie o charakterze albumowym”; E. Traple, *op. cit.* s. 351.

5. Udostępnianie fotografii muzealiów w Internecie

5.1. DIGITALIZACJA ZBIORÓW

Proces digitalizacji zbiorów muzealnych został rozpoczęty i przybiera masowy charakter. Zgodnie z art. 25 a ust. 1 ustawy o muzeach wizerunki muzealiów mogą być utrwalone i przechowywane na informatycznych nośnikach danych w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. nr 64, poz. 565, z późn. zm). Ustawowe upoważnienie muzeum do sporządzania cyfrowej fotografii muzealiów niweluje konieczność uzyskiwania zgody twórcy na sporządzenie cyfrowej fotografii przedmiotu lub dokumentu stanowiącego nośnik utworu. W razie braku powyższego przepisu zgoda taka byłaby wymagana, jako że fotografia jest odrębnym polem eksploatacji utworu. Dodatkowo, zgodnie z art. 25 a ust. 2 ustawy o muzeach, muzeum pobiera opłaty za udostępnianie wizerunków muzealiów, z wykorzystaniem informatycznych nośników danych. Bezpośredni dostęp do wizerunków muzealiów jest bezpłatny. Opłaty zatem mogą być pobierane za udostępnianie fotografii muzealiów na przykład na płytach DVD.

Fotografia muzealiów mająca na celu wierne odwzorowanie wyglądu przedmiotu nie prowadzi do powstania praw autorskich po stronie fotografa, gdyż nie zawiera oryginalnego wkładu twórczego, a jest jedynie przejawem technicznych umiejętności wykonawcy. W ocenie Sądu Najwyższego nie może być uznany za utwór i objęty ochroną prawa autorskiego taki przejaw ludzkiej aktywności umysłowej, któremu brak cech dostatecznie indywidualizujących, to jest odróżniających go od innych wytworów podobnego rodzaju i przeznaczenia¹⁹.

Jeżeli nawet fotografie dokumentujące zbioru muzeów mogłyby zostać uznane za przejaw twórczej działalności człowieka, to zgodnie z art. 4 pkt. 2 pr. aut. nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego **materiały urzędowe**. Utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Naczelnym

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 13 stycznia 2006 r., III CSK 40/05, dostępne na stronie www.sn.pl.

nego Sądu Administracyjnego jest pogląd, że materiałem urzędowym jest *to, co pochodzi od urzędu lub innej instytucji państwowej bądź dotyczy sprawy urzędowej, bądź powstało w rezultacie zastosowania procedury urzędowej*²⁰. Sprawą urzędową jest zaś działanie organu administracji publicznej wykonującego zadanie publiczne.

W przypadku gdy zwielokrotnianie utworu na nośniku fotografii jest zgodne z prawem (o czym powyżej), muzeum może wykonać fotografie bądź działaniami własnych pracowników, bądź zlecając ich wykonanie osobie trzeciej. W tym ostatnim przypadku, spory mogą pojawić się na tle tego czy dana fotografia może zostać zaklasyfikowana jako materiał urzędowy czy kolejny utwór, a autorskie prawa osobiste i majątkowe do tego utworu będzie posiadał fotograf lub pracodawca fotografa. Należy więc zadbać o to, by w umowie fotograf wyraził zgodę na korzystanie z fotografii w sposób zgodny z zamiarami muzeum (trzeba zaznaczyć, że przedmiotem umowy jest wierne odwzorowanie wyglądu muzealium bez autorskiego wkładu fotografa lub wskazać realizowane zadanie publiczne) albo – w przypadku twórczej fotografii gdy nie jest ona materiałem urzędowym – trzeba uzyskać zgodę twórcy na publikację tych zdjęć w Internecie oraz sposobami tradycyjnymi. Przydatne bywa też uzyskanie od fotografa zgody na dokonywanie zmian w jego fotografiach oraz na wykorzystywanie ich na innych polach eksploatacji, o ile są one nośnikami utworów chronionych prawem autorskim.

5.2. OPUBLIKOWANIE FOTOGRAFII UTWORU W INTERNECIE A AUTORSKIE PRAWA OSOBISTE

W przypadku udostępniania w Internecie fotografii przedmiotów będących nośnikami utworów ważne jest dysponowanie zgodą twórcy takiego muzealium (lub innego obiektu) na publiczną prezentację utworu (zob. art. 16 pkt 4 pr. aut.), jako wyraz przejawu autorskiego prawa osobistego. Zgodnie z art. 16 pr. aut., *jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:*

- 1) autorstwa utworu;
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2001 r., IV KKN 458/00, niepubl.; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 19 lutego 1997 r., I SA/Kr 1062/96, CBOISA, akceptowane przez J. Bartę i R. Markiewicza [w:] J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 134–135.

Korekta autorska. Ponadto zgodnie z art. 60 ust. 1 pr. aut. *korzystający z utworu jest obowiązany umożliwić twórcy przed rozpowszechnieniem utworu przeprowadzenie nadzoru autorskiego* (korekty). Uchybienie temu obowiązkowi stanowi naruszenie osobistych praw autorskich²¹. W doktrynie zauważa się, że obowiązek wynikający z art. 60 pr. aut. dotyczy tylko podmiotów pozostających w bezpośrednim stosunku umownym z rzeczywistym twórcą – licencjobiorców oraz nabywców autorskich praw majątkowych na podstawie umowy²², z uwagi na umiejscowienie tego przepisu w rozdziale 5 ustawy zatytułowanym *Przejście autorskich praw majątkowych*.

Prawo osobiste autora do decydowania o tym, czy jego utwór będzie udostępniony publiczności, reguluje dyrektywa nr 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym²³. Zgodnie z art. 3 tej dyrektywy prawo do publicznego udostępniania utworów i prawo podawania do publicznej wiadomości innych przedmiotów objęte jest ochroną. Zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy państwa członkowskie powinny zapewnić autorom wyłączne prawo do zezwalania lub zabraniać na jakiegokolwiek publiczne udostępnianie²⁴ ich utworów drogą przewodową lub bezprzewodową, włączając podawanie do publicznej wiadomości ich utworów w taki sposób, że osoby postronne mają do nich dostęp w wybranym przez siebie miejscu i czasie.

Uprawnienie do wyrażenia zgody na pierwsze udostępnienie utworu publiczności jest wyczerpane, jeżeli twórca poprzednio wyraził zgodę na udostępnienie dzieła publiczności np. na wystawie. W literaturze wskazuje się, że prawo decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu rzadko znajduje swój wyraźny zewnętrzny wyraz (np. w formie wyraźnej zgody), a często jest dorozumiane, wyrażone w sposób konkludentny, np. przez samą sprzedaż oryginału dzieła sztuki plastycznej – wówczas twórca powinien wyraźnie zastrzec, że zakazuje udostępniania utworu publiczności²⁵.

5.3. UDOSTĘPNIANIE FOTOGRAFII W INTERNECIE A OCHRONA DÓBR OSOBISTYCH (PRAWO DO PRYWATNOŚCI, WIZERUNKU I TAJEMNICY KORESPONDENCJI)

Niektóre fotografie muzealiów lub archiwaliów albo niektóre filmy (utwory audiowizualne) zawierają wizerunki konkretnych ludzi, których tożsamość możliwa jest do ustalenia. Wówczas ograniczenia w rozpowszechnianiu tych zdjęć wynikają nie tylko z prawa autorskiego, lecz

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 lipca 2008 r., sygn. akt I ACa 62/08, niepubl. Lex nr 499199.

²² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 505.

²³ Dziennik Urzędowy L 167, 22/06/2001.

²⁴ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 13 lutego 2014 r. dokonał interpretacji pojęcia „publicznego udostępniania utworu” w rozumieniu dyrektywy 2001/29/WE w kontekście tzw. linkowania (sygn. akt C466/12).

²⁵ J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 243–244.

także z przepisów Kodeksu cywilnego (dalej k.c.) dotyczących ochrony dóbr osobistych osób fizycznych.

Ochrona dóbr osobistych osób fizycznych uregulowana jest w k.c. w art. 23 i 24, w szczególności przepisy te chronią prawo do wizerunku, tajemnicy korespondencji, prywatności, cześć, godność i tzw. prawo osobiste kultu osoby zmarłej. Ponadto ochrona wizerunku, adresata korespondencji i tajemnicy źródeł informacji uregulowana jest w rozdziale 10 prawa autorskiego art. 81–84 prawa autorskiego:

Art. 81.

1. *Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej. W braku wyraźnego zastrzeżenia zezwolenie nie jest wymagane, jeżeli osoba ta otrzymała umówioną zapłatę za pozowanie.*

2. *Zezwolenia nie wymaga rozpowszechnianie wizerunku:*

- 1) *osoby powszechnie znanej, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych;*
- 2) *osoby stanowiącej jedynie szczegół całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza.*

Art. 82.

*Jeżeli osoba, do której korespondencja jest skierowana, nie wyraziła innej woli, rozpowszechnianie korespondencji w okresie **dwudziestu lat od jej śmierci** wymaga zezwolenia małżonka, a w przypadku jego braku kolejno zstępnych, rodziców lub rodzeństwa.*

Art. 83.

*Do roszczeń w przypadku rozpowszechniania wizerunku osoby na nim przedstawionej oraz rozpowszechniania korespondencji bez wymaganego zezwolenia osoby, do której została skierowana, stosuje się odpowiednio przepis art. 78 ust. 1; **roszczeń tych nie można dochodzić po upływie dwudziestu lat od śmierci tych osób.***

Art. 84.

1. *Twórca albo wydawca lub producent na żądanie twórcy mają obowiązek zachowania w tajemnicy źródeł informacji wykorzystanych w utworze oraz nieujawniania związanych z tym dokumentów.*

2. *Ujawnienie tajemnicy jest dozwolone za zgodą osoby, która powierzyła tajemnicę, lub na podstawie postanowienia właściwego sądu.*

W przepisach art. 82 i 83 pr. aut. wskazuje się na rozpowszechnianie korespondencji, nie zaś mowy o jej udostępnianiu. Samo udostępnianie do wglądu materialnego egzemplarza korespondencji lub jej kopii nie jest jej rozpowszechnianiem. Zgodnie bowiem z art. 6 pkt 3 pr. aut.

utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie. Rozpowszechnieniem jest każde publiczne udostępnienie utworu w taki sposób, by każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (art. 50 pkt 3 *in fine* pr. aut.). W doktrynie reprezentowany jest pogląd, że autorsko-prawny kontekst tych regulacji, przesądza o tym, że chodzi w nich o korespondencję będącą utworem w rozumieniu art. 1. pr. aut., czyli nie może być to każdy przejaw działalności twórczej, lecz tylko taki, który może i ma służyć celom korespondencyjnym²⁶. Z art. 82 pr. aut. wynika, że przepisy te wprowadzają roszczenia dla osób fizycznych, co sprawia, że nie dotyczą one listów kierowanych do urzędów, instytucji²⁷ lub osób prawnych (spółek, fundacji, stowarzyszeń).

Dopiero wskutek rozpowszechniania w Internecie lub przez tradycyjną publikację papierową) treści korespondencji *post mortem* możliwe jest naruszenie dóbr osobistych osób trzecich, także osób zmarłych. W szczególności może to dotyczyć ich prywatności, czci lub tajemnicy ich korespondencji wówczas, gdy w rozpowszechnianej korespondencji zawarte są treści zapożyczone z lub odniesienia do korespondencji pochodzącej od lub kierowanej do tych osób²⁸. W regulacji prawnej o dozwolonym użytku utworów chronionych (art. 23–35 pr. aut.) nie ma żadnego przepisu, który *expressis verbis* przewidywałby możliwość rozpowszechniania korespondencji *post mortem* bez uzyskania zezwolenia przewidzianego w art. 82 pr. aut.²⁹

Celem regulacji k.c., dotyczącej ochrony dóbr osobistych, jest cywilnoprawna ochrona wartości związanych z życiem wewnętrznym człowieka, co może prowadzić nieuchronnie do zderzenia się konkurujących ze sobą wartości jak np. prawo do prywatności oraz prawo do wolności naukowej czy prawo do twórczości.

Zgodnie z art. 23 k.c. dobra osobiste człowieka, w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Wyliczenie dóbr osobistych w przepisie art. 23 k.c. jest jedynie wyliczeniem przykładowym i ochrona przewidziana w art. 24 k.c. dotyczy także innych dóbr osobistych np. kultu osoby zmarłej. Przyjmowana w praktyce jako dobro osobiste ochrona czci osoby zmarłej nie polega na przejściu prawa do czci przysługującego zmarłemu na żyjących członków jego rodziny, lecz jest własnym prawem najbliższych członków rodziny zmarłego³⁰. Nie każda publikacja zdjęć osoby zmarłej będzie uznana za naruszenie dobra osobistego żyjących członków rodziny, a jedynie taka, która oddziałuje negatywnie na ich wewnętrzne poczucie więzi rodzinnej i godność rodziny. Pro-

²⁶ J. Mazurkiewicz, *Non omnis moriar: ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Prace naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2012, s. 304.

²⁷ J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 640.

²⁸ J. Mazurkiewicz, *op. cit.*, s. 338.

²⁹ Zob. szczegółowo: J. Mazurkiewicz, *op. cit.*, s. 358.

³⁰ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., sygn. akt nr II CSK 537/10, LEX nr 846563.

ste przedstawienie neutralnych moralnie zdjęć w celach informacyjnych czy zdjęć zrobionych w związku z wykonywaniem pracy zawodowej zmarłego nie powinno zasadniczo naruszać dóbr osobistych jego rodziny.

Zgodnie z art. 24 k.c. ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, **chyba że nie jest ono bezprawne**³¹. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, żeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w k.c. może również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Zgodnie z art. 24 § 2 k.c. jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Według art. 24 § 3 k.c. przepisy powyższe nie uchybiają uprawnieniom przewidzianym w innych przepisach, w szczególności w prawie autorskim oraz w prawie wynalazczym.

W orzecznictwie wskazuje się też, że naruszenie dobra osobistego należy traktować zawsze jako bezprawne, chyba że pozwany wykaże, że naruszając dobro osobiste, działał w granicach prawa. Spotyka się często stwierdzenie, że koniecznym elementem wyłączenia bezprawności działania naruszającego dobra osobiste jest prawdziwość twierdzeń co do faktów³². Ochrona dobrego imienia człowieka jest w prawie polskim oparta na zasadach wynikających z umów międzynarodowych i Konstytucji. Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności oraz praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona są obowiązkiem władz publicznych. Ochrona tego dobra nie jest bezwzględna. W literaturze podnosi się bowiem, że argumentem powodującym wyłączenie bezprawności działań historyka, który poprzez stawiane tezy godzi w cudze dobre imię, może być wykazanie prawdziwości głoszonych sądów historycznych³³. Także ochrona prywatności³⁴ nie ma charakteru absolutnego ze względu na potrzeby życia w zbiorowości. W orzeczeniach sądowych słusznie jednak się zauważa, że nie jest możliwe wypracowanie w tej kwestii jednoznacznych i wyczerpujących kryteriów, które mogłyby odnosić się do wszystkich sytuacji. Osąd w takich sprawach będzie z natury rzeczy zrelatywizowany do istniejących, konkretnych okoliczności i uwarunkowań³⁵.

³¹ Obowiązek wykazania, że naruszenie dobra osobistego nastąpiło zgodnie z prawem obciąża pozwanego, jest to tzw. przesłanka egzoneracyjna. W literaturze spotyka się też stwierdzenie, że podawanie faktów prawdziwych nie może być zakazane, zwłaszcza w sytuacji, gdy ich rozpowszechnianie leży w interesie społecznym: Z. Bidziński, J. Serda, *Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych w praktyce sądowej* [w:] J.St. Piątkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław 1986, s. 33.

³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2000 r., sygn. akt II CKN 670/98, LEX nr 51058.

³³ J. Balcarczyk, *Prawo do dobrego imienia postaci historycznej* [w:] P. Machnikowski (red.), *Prace z prawa Cywilnego dla uczczenia pamięci Profesora Jana Kosika*, Prawo CCCVIII, Acta Universitatis Wratislaviensis no. 3161, Wrocław, 2009, s. 29.

³⁴ Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym – art. 47 Konstytucji RP.

³⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 września 2012 r., V ACa 378/12, LEX nr 1220491.

Podobny pogląd zaprezentował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 kwietnia 2004 r., stwierdzając, że przy ocenie, czy nastąpiło wkroczenie w dziedzinę chronionego prawem życia prywatnego, nie należy pojęcia tego absolutyzować, bowiem ze względu na stopień swojej ogólności wymaga ono wykładni przy uwzględnieniu konkretnych okoliczności charakteryzujących daną sytuację. Do prywatnej sfery życia zalicza się przede wszystkim zdarzenia i okoliczności tworzące sferę życia osobistego i rodzinnego, a szczególny charakter tej dziedziny życia człowieka uzasadnia udzielenie jej silnej ochrony prawnej. Nie znaczy to, by każda informacja dotycząca określonej osoby była informacją z dziedziny jej życia osobistego. Informacje związane z pracą danej osoby mogą się do takiej sfery zaliczać, ale to nie oznacza, że każda taka informacja stanowi wkroczenie w życie prywatne i naruszenie prywatności. Ocena tego będzie zależać od całego kontekstu i okoliczności sprawy, a przede wszystkim od tego, jaka konkretnie informacja i komu została podana (ujawniona)³⁶.

5.4. UDOSTĘPNIENIE INFORMACJI W WEWNĘTRZNE SIECI KOMPUTEROWEJ MUZEUM

Zgodnie z art. 5 ust. 3 lit. n powołanej wyżej dyrektywy nr 2001/29/WE państwa członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do praw twórcy określonych w art. 2 i 3 (m.in. prawa do wyrażenia zgody na udostępnienie utworu publiczności). Może to nastąpić w przypadku korzystania poprzez udostępnienia lub podanie do wiadomości w celu badań i prywatnych studiów indywidualnym postronnym osobom z dzieł lub innych przedmiotów objętych ochroną, które nie podlegają zasadom zakupu lub licencji, znajdujących się w zbiorach instytucji określonych w ust. 2 lit. c, przy użyciu wyposażonych terminali w pomieszczeniach wymienionych instytucji. Instytucje, o których mowa w ust. 2 lit. c, to ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, **muzea lub archiwa**, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej bądź handlowej. Zgodnie z art. 5 ust. 5 dyrektywy wyjątki i ograniczenia przewidziane w ust. 1, 2, 3 i 4 powinny być stosowane tylko w określonych szczególnych przypadkach, które nie naruszają normalnego wykorzystania dzieła lub innego przedmiotu objętego ochroną ani nie powodują nieuzasadnionej szkody dla uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich. Odpowiednikiem tej regulacji w prawie polskim jest art. 35 prawa autorskiego, zgodnie z którym dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.

Harmonizując prawo krajowe, dostosowano treść art. 28 pr. aut. do powołanej dyrektywy³⁷. Jednak ustawodawca polski, implementując dyrektywę w 2004 r., nie zdecydował się na dodanie muzeów do katalogu instytucji uprawnionych do korzystania z licencji ustawowej wymienionej

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2004 r., sygn. akt III CK 442/02, LEX nr 1125280.

³⁷ Nowelizacja prawa autorskiego i zmiana treści art. 28 prawa autorskiego nastąpiła ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. nr 91, poz. 869).

w art. 28 pr. aut. Przyznaje ona szczególne uprawnienia wyłącznie bibliotekom, szkołom i archiwom. Archiwa, o których mowa w art. 28 pr. aut., to jednostki określone w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym z 14 lipca 1983 r.³⁸ Nie jest przy tym konieczne posiadanie przez archiwum osobowości prawnej, gdyż zarówno biblioteki, szkoły (z wyjątkiem szkół wyższych), jak i archiwa mają najczęściej postać jednostek organizacyjnych wyodrębnionych w strukturze osoby prawnej (jednostek samorządu terytorialnego lub państwowej osoby prawnej). Mogą to być więc także archiwa zakładowe muzeum.

Jedną z interpretacji przepisów art. 28 pr. aut. dotyczy uprawnienia bibliotek do sporządzania dodatkowej kopii egzemplarza posiadanego przez nie utworu. Według niej *ze względu na ochronę dóbr osobistych nie byłoby dopuszczalne skorzystanie przez bibliotekę z wyjątku określonego w art. 28 pr. aut., gdy twórca nie podjął decyzji o pierwszym publicznym udostępnianiu dzieła publiczności*³⁹. Jednak nie można się zgodzić z tym poglądem, ponieważ w pierwszej kolejności należy uwzględnić fakt, że obecne brzmienie art. 28 pkt 3 pr. aut. zostało ustalone w celu implementacji powołanej wyżej dyrektywy jako licencja ustawowa wprowadzająca wyjątek od monopolu twórcy w zakresie prawa do decydowania o udostępnieniu utworu publiczności (art. 5 w związku z art. 3 dyrektywy). Znamienne jest także posłużenie się przez ustawodawcę w przepisach art. 28 pkt 1 i pkt 2 pr. aut. pojęciem „utworów rozpowszechnionych” i pominięciem wymogu wcześniejszego rozpowszechnienia⁴⁰ utworu w punkcie 3 tego artykułu. Zasadna jest więc teza, że archiwum może bez zgody twórcy udostępniać zbiory w celach badawczych i poznawczych za pośrednictwem terminali stanowiących końcówki systemu informatycznego, czyli za pośrednictwem komputerów znajdujących się na terenie archiwum⁴¹. Wyjątek ten nie dotyczy jednak udostępniania publicznie zbiorów przez Internet, co wynika z punktu 40 preambuły powołanej dyrektywy.

Ważne jest też, że art. 28 pr. aut. znajduje się w rozdziale zatytułowanym *Dozwolony użytek chronionych utworów*, w związku z czym stosowanie przepisów art. 28 pr. aut. wymaga podania imienia i nazwiska twórcy na każdej cyfrowej kopii utworu, ponieważ – zgodnie z art. 34 pr. aut. – *można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. Twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej*.

³⁸ Tj. Dz. U. 2006, nr 97, poz. 673 ze zm.

³⁹ E. Traple, *op. cit.* 343.

⁴⁰ Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 prawa autorskiego utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie.

⁴¹ W literaturze przedmiotu istnieje pogląd, że wykładnia przepisu art. 28 pkt 3 prawa autorskiego *in fine* powinna być prowadzona szeroko, zgodnie z gramatycznym brzmieniem przepisu, zatem terminale, o których mowa w tym przepisie, mogą znajdować się na terenie innych bibliotek, archiwów i szkół, a nie tylko na terenie jednostki, która posiada materialne nośniki utworów w swoich zbiorach – zob. T. Koellner, *Licencja ustawowa z art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*. Praca magisterska, red. R. Markiewicz, Instytut Prawa Własności Intelektualnej, Uniwersytet Jagielloński 2011, s. 56–57, praca dostępna online [dostęp 15.09.2014 r.] http://www.ipwi.uj.edu.pl/pliki/prace/Tomasz%20Koellner%20-%20Praca%20magisterska_1311185063.pdf

Dodatkowo, skoro przepis art. 28 pr. aut. wprowadza dozwolony użytek dla archiwów, polegający na możliwości udostępniania zbiorów za pośrednictwem systemu informatycznego, to *implicitie* wydaje się być możliwe uznanie, że przepis ten zezwala na sporządzanie kopii cyfrowych dokumentacji, czyli wprowadzenie utworu do systemu informatycznego, mające na celu wyłącznie umożliwienie zgodnego z prawem korzystania z utworu.

Natomiast regulacja dotycząca digitalizacji muzealiów, zawarta w art. 25 a ust. 1 i ust. 2 ustawy o muzeach, prowadzi do wniosku, że działaniem zgodnym z prawem jest udostępnianie utworu w wewnętrznej sieci komputerowej muzeum i nie wymaga zgody twórcy, natomiast aby udostępnić utwór, konieczna jest jego digitalizacja. Digitalizując utwory, należy pamiętać przede wszystkim o prawidłowym oznaczaniu ich autorstwa, poprzez podawanie nazwiska twórcy także w cyfrowej wersji dzieła, z wyjątkiem sytuacji, gdy w grę wchodzi utwór anonimowy albo sam twórca nie życzy sobie ujawniania jego autorstwa (por. art. 16 pkt 1 i pkt 2 pr. aut.)⁴². Istotą digitalizacji przedmiotu znajdującego się w zbiorach muzeum jest jego jak najbardziej wierne cyfrowe przetworzenie, utrwalenie rzeczywistego wyglądu, bez dokonywania żadnych zmian względem obiektu poddawanego digitalizacji. W związku z tym nikła jest możliwość naruszenia osobistego prawa autorskiego twórcy do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (por. art. 16 pkt 3 prawa autorskiego)⁴³. Nie oznacza to jednak, że prawo to może być w kontekście digitalizacji pomijane, np. jeśli cyfrowemu przetworzeniu podlega tylko część utworu, z pominięciem istotnych fragmentów, bez których traci on swój sens; tym bardziej, jeśli pominięcie to nie jest wyraźnie ujawnione (kolejnym osobistym prawem autorskim jest prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu – por. art. 16 pkt 5 prawa autorskiego)⁴⁴.

5.5. PIERWSZA PUBLIKACJA UTWORU – ROZPOWSZECHNIANIE INFORMACJI W INTERNECIE

W przypadku muzealiów lub materiałów archiwalnych zawierających utwory (treści oryginalnie opracowane przez twórcę) powstaje problem legalnego rozpowszechniania utworu w Internecie. Prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności może zostać naruszone w przypadku, gdy utwór zostaje udostępniony do percepcji nieoznaczonej liczby osób. Niewątpliwie udostępnienie skanów lub fotografii cyfrowych w Internecie jest przejawem udostępnienia publiczności utworów w nich zawartych. W literaturze wskazuje się, że wykonywanie prawa decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności rzadko znajduje swój wyraźny zewnętrzny wyraz, np. w formie oświadczenia czy adnotacji autora zezwalają-

⁴² R. Golań, *Prawne aspekty digitalizacji zbiorów muzeum*, „Muzealnictwo”, 2011, nr 52, s. 22.

⁴³ Tamże, s. 23.

⁴⁴ Tamże.

cej na takie udostępnienie⁴⁵. Zazwyczaj zgoda autora na udostępnienie utworu publiczności udzielana jest w sposób konkludentny (*per facta concludentia*), czyli w sposób dorozumiany⁴⁶. W związku z tym, jeżeli utwór został przekazany pracodawcy lub innej osobie w taki sposób, że z okoliczności nie wynika, by twórca przekazał go z zamiarem udostępniania utworu publiczności⁴⁷, nie ma podstaw do domniemywania, że zgodził się na publikację utworu.

Przepis art. 17 prawa autorskiego przewiduje, że *jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, to twórcy przysługuje prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszelkich polach eksploatacji*. Tak więc już nawet samo utrwalenie utworu na nośniku elektronicznym (pamięci komputera) oraz jego dalsze rozpowszechnianie przez udostępnienie jego wyglądu na serwerze czy w Internecie jest działaniem, które wypełnia treść uprawnień przyznanych twórcy na wyłączność przepisami prawa. W związku z tym ustawa wymaga zgody twórcy na skanowanie utworu lub stworzenie fotografii cyfrowej i wprowadzenie go do pamięci komputera oraz na udostępnienie utworu w Internecie, chyba że następuje to w zakresie dozwolonego użytku publicznego (art. 28 prawa autorskiego). **Ważne jest jednak, że nawet dozwolony użytek publiczny, wyłączając wyjątki, nie wyłącza wymogu uzyskania zgody twórcy na pierwsze publiczne udostępnienie utworu w Internecie, jako przejawu wykonywania autorskich praw osobistych**⁴⁸.

Z perspektywy przepisów prawa autorskiego bez znaczenia jest bowiem forma, w jakiej utwór ma być udostępniony publiczności. Udostępnienie dzieła w Internecie stanowi bez wątpienia udostępnienie utworu publiczności, a krąg potencjalnych odbiorców jest w tym wypadku nieograniczony⁴⁹. Również z przepisów prawa europejskiego wynika, że udostępnianie utworu w Internecie jest udostępnianiem utworu publiczności. Prawo do publicznego udostępniania utworów obejmuje udostępnianie ich publiczności w taki sposób, że każdy ma do nich dostęp w wybranym przez siebie miejscu i czasie⁵⁰.

⁴⁵ J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 244.

⁴⁶ Zgoda twórcy na pierwsze udostępnienie utworu publiczności jest oświadczeniem woli, zgodnie zaś z art. 60 k.c., z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny (...).

⁴⁷ W literaturze wskazuje się, że dorozumiana zgoda na udostępnienie utworu publiczności może zostać wyrażona przez sprzedaż oryginału dzieła sztuk plastycznych – J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 244.

⁴⁸ Publiczne udostępnienie utworu bez zgody twórcy stanowi czyn bezprawny i nie powstają wówczas uprawnienia osób trzecich w zakresie dozwolonego użytku prywatnego ani publicznego (zob. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie...*, s. 244.).

⁴⁹ K. Gienas, *Systemy Digital Rights Managements w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2008, s. 179.

⁵⁰ Zob. dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz. U. L 167, str. 10). W szczególności z pkt. 23 preambuły tej dyrektywy wynika, że prawo autora do publicznego udostępniania utworu należy rozumieć w szerszym znaczeniu, jako obejmujące każde udostępnianie utworu odbiorcom nieznajdującym się w miejscu, z którego przekazywanie pochodzi. Prawo to obejmuje każdą publiczną transmisję lub retransmisję utworów drogą przewodową lub bezprzewodową, w tym nadawanie programów; prawo to nie powinno obejmować żadnych innych działań.

W przypadku gdy twórca utworu żyje, można uzyskać jego zgodę w każdej formie, także w sposób dorozumiany – informując go o zamiarze udostępnienia treści w Internecie, jeśli w ciągu tygodnia od dnia otrzymania korespondencji nie wyrazi sprzeciwu. Informacja ta powinna zostać wysłana listem poleconym z zaznaczeniem, że adresat powinien odebrać list osobiście. Zgoda autora na pierwszą publikację jest czynnością prawną zawierającą jego oświadczenie woli.

Uzyskanie zgody twórcy powoduje, że pierwsza publikacja nie może zostać zakwalifikowana jako bezprawne naruszenie dobra osobistego. Wyrażenie zgody eliminuje więc bezprawność naruszenia autorskiego prawa osobistego⁵¹. Zatem naruszenie prawa do decydowania o pierwszym opublikowaniu dzieła może nastąpić wtedy, gdy brak jest zgody uprawnionego na udostępnienie utworu publiczności⁵², chyba że przepisy prawa stanowią inaczej. W celu ustalenia, czy doszło do wyrażenia zgody przez twórcę na pierwsze udostępnienie dzieła publiczności, należy wziąć pod uwagę wszystkie okoliczności konkretnej sprawy. Stosownie do art. 65 § 1 k.c. oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają – ze względu na okoliczności, w których zostało złożone – zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Dodatkowo, w myśl art. 60 k.c. z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli).

Prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności (udostępnieniu w Internecie) jest autorskim prawem osobistym i należy do wyłącznej kompetencji autora. Prawo to przysługuje wszystkim autorom, także tym, którzy wytworzyli utwór w ramach stosunku pracy⁵³. W przypadku gdy twórca nie wyraził zgody na publikację jego utworu za życia, w literaturze uznaje się, że śmierć twórcy generalnie nie niweczy autorskich praw osobistych. Z treści art. 78 ust. 2 prawa autorskiego wynika bowiem, że z chwilą śmierci twórcy jego dobra osobiste nie wygasają⁵⁴.

Zgodnie z art. 78 ust. 2 pr. aut. *jeżeli twórca nie wyraził innej woli, po jego śmierci z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego może wystąpić małżonek, a w jego braku kolejno: zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa*. Przepis ust. 3 stanowi, że jeżeli twórca nie wyraził innej woli, osoby wymienione w ust. 2 są uprawnione w tej samej kolejności do wykonywania autorskich praw osobistych zmarłego twórcy. Zgodnie z ust. 4 tego artykułu, *jeżeli twórca nie wyraził innej woli, z powództwem, o którym mowa w ust. 2, może również wystąpić stowarzyszenie twórców, właściwe ze względu na rodzaj twórczości, lub organizacja zbiorowego*

⁵¹ Zob. S. Grzybowski, *Autorskie dobra osobiste* [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 252.

⁵² J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 231.

⁵³ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2008, s. 65, przypis nr 84.

⁵⁴ Tamże, s. 125.

zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, która zarządzała prawami autorskimi zmarłego twórcy.

Podkreśla się przy tym, że twórca ma pełną swobodę w wyborze osób upoważnionych do wykonywania i ochrony autorskich praw osobistych po jego śmierci. Jeśli nie wyraził odmiennej woli, to postanowienia art. 78 ust. 2–4 pr. aut. określają krąg podmiotów upoważnionych do wykonywania i ochrony tych praw⁵⁵. Stwierdzenie, że uprawnienie do ich wykonywania przysługuje kolejno określonym osobom, oznacza np., że dopiero w przypadku braku zstępnych rodzice będą uprawnieni do wykonywania prawa.

W przypadku śmierci twórcy i braku wyraźnej lub domniemanej zgody na pierwsze udostępnienie utworu publiczności przepisy prawa chronią więź autorską pomiędzy utworem a twórcą. A. Wojciechowska przedstawia pogląd o trwaniu tej więzi także *post mortem, dotąd, dokąd dzieło jest przedmiotem obrotu prawnego*⁵⁶, pisząc, że *autorskie prawa osobiste, mimo stanowczych deklaracji, nie były i nie są nierozzerwalne z osobą twórcy, czego najlepszym dowodem jest wprowadzenie w przepisach prawa autorskiego ochrony dóbr osobistych po śmierci autora*⁵⁷. Również J. Mazurkiewicz uważa, że twórca może upoważnić inne osoby do decydowania o publikacji jego dzieł pośmiertnych, a nawet do udzielania zezwoleń na wykonywanie zależnych praw autorskich⁵⁸. Upoważnienie innych osób niż twórca do decydowania o wykonywaniu praw autorskich mieści się bowiem w zakresie wyrażenia innej woli twórcy. Wola twórcy może być wyrażona również w sposób dorozumiany⁵⁹, co w szczególności dotyczy utworów stworzonych wprost do celów publikacji przez twórcę. Podkreśla się także, że płynące z *droit moral* uprawnienia nie pozwalają na zakaz rozpowszechniania dzieła po śmierci twórcy poza przypadkami, w których sam twórca sprzeciwiłby się jakiegokolwiek publikacji dzieła niewydanego⁶⁰.

W literaturze przyjmuje się, że decyzje w sprawie wykonywania autorskich praw osobistych zmarłego muszą być podjęte jednomyślnie przez wszystkich uprawnionych w obrębie każdej grupy (po małżonku kolejno: zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa⁶¹). Jednak w praktyce nie ma możliwości analogicznego stosowania przepisów k.c., dotyczących rozstrzygnięcia sporów w zakresie rzeczy wspólnej pomiędzy współwłaścicielami, ponieważ spór nie dotyczy prawa majątkowego. W związku z tym, że nie ma przepisu ustawy, brak jest kognicji

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ A. Wojciechowska, *Czy autorskie dobra osobiste są dobrami osobistymi prawa cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1994, z. 3, s. 387.

⁵⁷ Tamże, s. 389.

⁵⁸ J. Mazurkiewicz, *op. cit.*, s. 90.

⁵⁹ Zob. J. Barta, R. Markiewicz, *Ochrona dóbr osobistych w zakresie twórczości naukowej i artystycznej* [w:] J. St. Piątkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1986, s. 159.

⁶⁰ W. Sereda, *Droit moral po śmierci twórcy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prawo Wynalazcze”, 1978, nr 17, s. 115–116.

⁶¹ Niezależnie od tego, czy są spadkobiercami.

sądów powszechnych w tym zakresie w razie zaistnienia sporu pomiędzy współuprawnionymi, sądy bowiem stosują przepisy prawa i wydają wyroki na ich podstawie⁶². Żaden przepis prawa nie przyznaje sądowi kompetencji do zastąpienia oświadczenia woli osób wymienionych w art. 78 ust. 2 pr. aut. Na mocy art. 64 k.c. sąd może stwierdzić jedynie obowiązek danego podmiotu (podmiotów) złożenia oświadczenia woli oznaczonej treści⁶³, tymczasem osoby uprawnione do wykonywania autorskich praw osobistych po śmierci twórcy nie mają obowiązku wyrażenia zgody na pierwsze udostępnienie utworu publiczności. W związku z tym, orzeczenie sądu powszechnego nie może zastąpić oświadczenia woli osób uprawnionych.

W przypadku śmierci osób wskazanych w przepisie art. 78 ust. 2 pr. aut. wygasa możliwość wykonywania autorskich praw osobistych, wówczas też z powództwem o ich ochronę mogą co prawda wystąpić organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, lecz nie mogą one wykonywać tych praw. **Zatem, gdy brak jest wyraźnej lub dorozumianej zgody twórcy na udostępnienie utworu publiczności, należy zwrócić się o nią do pozostałego przy życiu małżonka, a w przypadku jego braku zgodę mogą wyrazić kolejno: zstępni, a w przypadku ich braku rodzice, następnie rodzeństwo, a w przypadku braku rodzeństwa zstępni rodzeństwa. Kompetencja do wyrażenia zgody powstaje niezależnie od faktu czy wymienione wyżej osoby są spadkobiercami twórcy.**

5.6. PIERWSZE UDOSTĘPNIENIE UTWORU PRACOWNICZEGO W INTERNECIE PRZEZ MUZEUM BĘDĄCE PRACODAWCĄ TWÓRCY

W przypadku gdy utwory zostały stworzone przez pracownika w ramach stosunku pracy w muzeum, znajdzie zastosowanie art. 12 ust. 2 pr. aut. Zgodnie z tym nim, jeżeli pracodawca w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu nie przystąpi do rozpowszechniania utworu przewidzianego w umowie o pracę do rozpowszechnienia, twórca może wyznaczyć pracodawcy na piśmie odpowiedni termin na jego rozpowszechnienie, z tym skutkiem, że po bezskutecznym upływie tego terminu prawa uzyskane przez pracodawcę wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono, powracają do twórcy, chyba że umowa stanowi inaczej. Strony mogą określić inny termin na przystąpienie do rozpowszechniania utworu.

W konkretnej sytuacji należy więc określić, czy z twórcą będącym pracownikiem muzeum została zawarta umowa o pracę i czy reguluje ona obowiązek rozpowszechnienia utworu przez pracodawcę oraz czy zobowiązuje ona muzeum jako pracodawcę do publikacji lub innego rozpowszechnienia rezultatów pracy twórczej pracownika. W przypadku gdy w ramach stosunku

⁶² Inaczej: J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 591.

⁶³ Zgodnie z art. 64 k.c. *prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające obowiązek danej osoby do złożenia oznaczonego oświadczenia woli zastępuje to oświadczenie.*

pracy pracownik wytwarzał dokumentację⁶⁴ na potrzeby pracodawcy, a w czasie jej wytwarzania nie było powszechną praktyką udostępnianie jej publiczności, wówczas zgody pracownika na takie udostępnienie nie można doszukiwać się w samym fakcie powierzenia dokumentacji pracodawcy.

W myśl art. 14 pr. aut., jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków wynikających ze stosunku pracy. Twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. Ust. 2 tego artykułu przewiduje, że instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie.

Jeżeli istnieją przesłanki zastosowania art. 14 ust. 1 pr. aut., muzeum przysługuje prawo pierwszego opublikowania dzieła naukowego. Jednak i w tym przypadku w literaturze przyjmuje się, że w prawie pierwszego opublikowania dzieła naukowego, wynikającym z art. 14 pr. aut., nie należy dopatrywać się ograniczenia prawa osobistego twórcy do decydowania o rozpowszechnianiu dzieła. Jednostka naukowa może więc skorzystać ze swego uprawnienia dopiero po uzyskaniu zgody twórcy na rozpowszechnienie utworu⁶⁵. O ile niekiedy można dopatrywać się dorozumianej zgody w przypadku dzieł naukowych z natury rzeczy przeznaczonych do publikacji (rozprawy doktorskiej, habilitacyjnej, artykułu naukowego), o tyle w przypadku materiałów o charakterze scenariusza wystawy, planu sytuacyjnego eksponatów czy notatek lub luźnych uwag, nie można z góry domniemywać dorozumianej zgody autora takich materiałów ich na opublikowanie (udostępnienie publiczności). Ważne jest przy tym, że autorskie prawa osobiste twórcy powstają z chwilą ustalenia utworu, chociażby utwór miał postać nieskończoną⁶⁶. Wcześniejsze prace przygotowawcze podjęte przed ustaleniem utworu mogą podlegać ochronie procesu twórczego na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych zamieszczonych w k.c. – art. 23 i art. 24 k.c.⁶⁷

⁶⁴ Zawierającą utwór w rozumieniu prawa autorskiego i nie będącą przy tym materiałem urzędowym, o którym mowa w art. 4 pkt 2 pr. aut.

⁶⁵ J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 219. Autorzy niejednolicie ujmują tę kwestię, gdyż w innym miejscu generalnie stwierdzają, że „w przypadku „utworów pracowniczych” w szerokim znaczeniu tego pojęcia (a więc utworów z art. 12 i art. 14) należy uznać, że – przy braku odmiennego zastrzeżenia – decyzja twórcy o przekazaniu utworu pracodawcy stanowi równoczesną zgodę twórcy na rozpowszechnienie danego utworu. Tamże, s. 244.

⁶⁶ Tamże, s. 229.

⁶⁷ Tamże.

W doktrynie nie ma jednolitego poglądu co do tego, czy autorskie dobra osobiste należą do szerszej kategorii dóbr osobistych prawa cywilnego, czy też stanowią kategorię odrębną. W orzeczeniach sądów powszechnych przyjmuje się, że autorskie prawa osobiste, chronione przez prawo autorskie (art. 16 i 78 pr. aut.), podlegają także ochronie przewidzianej w art. 23 i 24 k. c.⁶⁸ Środki ochrony, określone przepisami prawa autorskiego i Kodeksu cywilnego, mogą być stosowane zarówno kumulatywnie, jak i alternatywnie, a decydujący w tej mierze powinien być wybór osoby zainteresowanej⁶⁹.

Zatem, materiały niebędące nośnikiem utworu już ustalonego (zakończonego), które można określić mianem „nietwórczych elementów utworu”, nie mogą być publikowane bez zgody twórcy⁷⁰. Dotyczy to również materiałów wytworzonych w ramach wykonywania obowiązku pracy, zwłaszcza w przypadku gdy znana twórcy praktyka pracodawcy w czasie wytwarzania tych materiałów nie polegała na ich udostępnianiu publiczności. Przy tym, ważne jest, że jeżeli utwór pracowniczy powstał przy prowadzeniu „sprawy urzędowej”, czyli podczas wykonywania zadania publicznego, to zgodnie z art. 4 pkt 2 pr. aut. *nie stanowi on przedmiotu prawa autorskiego* i nie podlega ochronie tego prawa.

⁶⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 lipca 2008 r., sygn. akt I ACa 62/08, niepubl. Lex nr 499199.

⁶⁹ Wyroki: Sądu Najwyższego z dnia 3 września 1998 r., I CKN 818/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 21, z dnia 5 stycznia 2001 r., V CKN 499/00, niepubl. oraz z dnia 7 listopada 2003 r., V CK 391/02, OSNC 2004/12/2003.

⁷⁰ Zob. J. Barta, R. Markiewicz [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie...*, s. 244–245.

6. Utwory audiowizualne (filmy) i wideogramy

W muzeach coraz częściej pojawiają się utwory audiowizualne (filmy) oraz inne wideogramy. Te niematerialne dobra mogą być zarówno wpisane do inwentarza muzealiów, jak i stanowić jedynie dokumentację wystawy lub innego wydarzenia – wówczas są tworzone przez muzeum lub na jego zlecenie. Warto więc przedstawić definicję tych pojęć.

Zgodnie z art. 94 ust. 2 pr. aut. *wideogramem w rozumieniu tej ustawy jest pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów z dźwiękiem lub bez, niezależnie od tego, czy stanowi ono utwór audiowizualny.*

6.1. UTWÓR AUDIOWIZUALNY

Utwory audiowizualne to takie wideogramy, które stanowią utwory sztuki kinematograficznej, czyli zwykle filmy posiadające fabułę lub scenariusz (filmy dokumentalne). Przy definiowaniu tego pojęcia pomocne jest odniesienie się do treści przepisu art. 4 ust. 1 ustawy o kinematografii zgodnie z którym: *filmem jest utwór dowolnej długości, w tym utwór dokumentalny lub animowany, złożony z serii następujących po sobie obrazów z dźwiękiem lub bez dźwięku, utrwalonych na jakimkolwiek nośniku umożliwiającym wielokrotne odtwarzanie, wywołujących wrażenie ruchu i składających się na oryginalną całość, wyrażającą akcję (treść) w indywidualnej formie, a ponadto, z wyjątkiem utworów dokumentalnych i animowanych, przeznaczony do wyświetlania w kinie jako pierwszym polu eksploatacji w rozumieniu przepisów o prawie autorskim i prawach pokrewnych*⁷¹.

W przypadku utworów audiowizualnych przedmiotem wpisu do księgi inwentarzowej jest utwór niematerialny oraz jego nośnik materialny. Przepis art. 69 pr. aut. wyznacza krąg osób, które nabywają jako współtwórcy prawa do utworu audiowizualnego jako całości, natomiast

⁷¹ Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii, Dz. U nr 132, poz. 1111.

art. 70 pr. aut. wprowadza domniemanie (wzruszalne), że *producent przez zawarcie umowy o stworzenie utworu albo umowy o wykorzystanie już istniejącego utworu nabywa wyłączne prawa majątkowe do eksploatacji tych utworów w ramach utworu audiowizualnego jako całości*. Autorskie prawo majątkowe do utworu audiowizualnego powstaje w sposób pierwotny na rzecz współtwórców, a twórcami tego utworu są reżyser, operator obrazu, twórca adaptacji utworu literackiego, twórcy stworzonych dla utworu audiowizualnego utworów muzycznych lub słowno-muzycznych, scenografowie i choreografowie⁷². Jednak nabycie przez producenta na podstawie zawartego w umowie domniemania prawnego autorskich praw majątkowych nie pozbawia współtwórców tego utworu autorskich uprawnień osobistych⁷³. Dodatkowo, co może być ważne w przypadku muzeów wystawiających filmy jako część ekspozycji, przepis art. 70 ust. 2² pkt 2) pr. aut. przewiduje, że *współtwórcy utworu audiowizualnego oraz artyści wykonawcy są uprawnieni do stosownego wynagrodzenia z tytułu najmu egzemplarzy utworów audiowizualnych i ich publicznego odtwarzania*.

Wcześniej w przypadku filmów powstałych po wejściu w życie ustawy o prawie autorskim (23 lutego 1994 r.), a przed dniem 22 lipca 2000 r. (wejście w życie ustawy nowelizującej prawo autorskie z dnia 9 czerwca 2000 r.) producent nabywał *ex lege* pierwotne autorskie prawa majątkowe dotyczące utworu audiowizualnego⁷⁴. Nabycie autorskich praw majątkowych przez producenta z ustawy również nie pozbawiało twórców autorskich praw osobistych (w uchwale zasadzie prawej składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1968 r., sygn. akt III CZP 40/67, uchwalono, że prawo autorskie do filmu kinematograficznego, przysługujące z mocy ówczesnego art. 13pr. aut., przedsiębiorstwu, które film wytworzyło, nie wyłącza całkowicie praw autorskich osób, których twórczość złożyła się na powstanie dzieła filmowego).

Nie można więc uznać, by twórcy tracili prawa osobiste do utworu audiowizualnego. Zgoda twórców na opublikowanie utworu może być jednak dorozumiana – tj. wynikać z okoliczności, które stanowiły podstawę zlecenia stworzenia utworu. Oznacza to, że jeżeli producent zamawia u twórcy stworzenie utworu audiowizualnego z natury rzeczy przeznaczonego do rozpowszechniania (oglądania go przez inne osoby, wprowadzania do obrotu), to twórcy, przystępując do wykonania umowy i stworzenia filmu, wyrażają zgodę na jego publiczne udostępnianie. Inaczej prawa majątkowe nabyte przez producenta byłyby martwe, tj. nie mógłby ich w ogóle wykonywać. Niemniej jednak, zawierając umowę o pracę z pracownikiem albo umowę o dzieło dotyczącą stworzenia utworu audiowizualnego z inną osobą, należy zadbać o to, by w treści umowy wskazać, że film jest przeznaczony do publicznego odtwarzania, tak aby oprócz majątkowych praw autorskich muzeum uzyskało w umowie zgodę twórcy na publiczne udostęp-

⁷² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2008, s. 109.

⁷³ M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kraków 2005, s. 543.

⁷⁴ Zob. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 3 lutego 2000 r., sygn. akt I SA/Łd 190/99 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2006 r., sygn. akt I CSK 61/06, LEX nr 200885.

nianie filmu. W umowie powinien znaleźć się również zapis pozwalający na tworzenie utworów zależnych (innych niż tłumaczenia) oraz wskazujący ewentualny zakres, w jakim muzeum będzie upoważnione do dokonywania zmian w utworze. Z uwagi na brzmienie art. 12 pr. aut. w umowach zawieranych z pracownikami należy określić jak najdłuższy termin, w którym muzeum będzie zobowiązane rozpowszechnić utwór. Aby art. 12 miał zastosowanie, wymagane jest, by utwór (film) miał charakter dzieła pracowniczego. W orzecznictwie podkreśla się, że aby utwór miał „charakter pracowniczy” i znajdowała zastosowanie regulacja przewidziana w art. 12 pr. aut., nie wystarcza jakikolwiek związek łączący powstanie utworu ze stosunkiem pracy; niezbędne jest, aby stworzenie utworu nastąpiło *w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy*. Innymi słowy, chodzi o te przypadki, gdy stworzenie danego dzieła należało do zakresu zadań (obowiązków) pracownika. Z tego też względu do przepisu art. 12 pr. aut. nie sposób sięgać w przypadkach innego rodzaju powiązań między utworem a stosunkiem pracy; nie obejmuje on bowiem sytuacji, w których utwór powstał tylko w związku (czasowym, miejscowym itp.) czy przy okazji wykonywania pracy bądź dzięki przyczynieniu się pracodawcy⁷⁵.

Zatem w umowie o dzieło zawartej z pracownikiem, incydentalnie zobowiązującej go do stworzenia utworu, muzeum nie ma obowiązku zobowiązywać się do rozpowszechniania filmu w oznaczonym terminie, można jedynie zastrzec takie uprawnienie na swoją rzecz.

6.2. WIDEOGRAM

Producent utworu audiowizualnego nabywa prawo pokrewne do wideogramu. Istota wideogramu polega na dokonaniu pierwszej rejestracji materiału wizualnego lub audiowizualnego jakąkolwiek techniką⁷⁶. Wideogramem jest więc np. dokumentacja z wystawy albo ekspozycji muzealnej, nawet jeżeli nie stanowi ona utworu w rozumieniu prawa autorskiego.

Zgodnie z art. 94 ust. 3 i 4 pr. aut.: *Domniemywa się, że producentem fonogramu lub wideogramu jest osoba, pod której nazwiskiem lub firmą (nazwą) fonogram lub wideogram został po raz pierwszy sporządzony.*

Bez uszczerbku dla praw twórców lub artystów wykonawców, producentowi fonogramu lub wideogramu przysługuje wyłączne prawo do rozporządzania i korzystania z fonogramu lub wideogramu w zakresie:

- 1) *zwielokrotniania określoną techniką;*
- 2) *wprowadzenia do obrotu;*
- 3) *najmu oraz użyczenia egzemplarzy;*

⁷⁵ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 listopada 2008 r., sygn. akt I ACa 227/08.

⁷⁶ M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, 2007, *op. cit.*, s. 355–356.

4) publicznego udostępniania fonogramu lub wideogramu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i w czasie przez siebie wybranym.

Ponadto art. 95 ust. 1 pr. aut. przewiduje, że *prawo pokrewne do wideogramu wygasa z upływem pięćdziesięciu lat następujących po roku, w którym fonogram lub wideogram został sporządzony*. Jeżeli Wideogram został w okresie tych 50 lat opublikowany lub rozpowszechniony (w tym także rozpowszechniony przez Internet) prawo, o którym mowa w art. 94 ust. 4 i 5 wygasa z upływem pięćdziesięciu lat następujących po roku, w którym miało miejsce pierwsze z tych zdarzeń (art. 95 ust. 4 pr. aut.).

7. Udostępnianie archiwaliów przez muzea

7.1. ARCHIWA MUZEALNE

W muzeum oprócz muzealiów gromadzone oraz wytwarzane są także materiały archiwalne, które zawierają informacje przechowywane na zasadach określonych w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i o archiwach⁷⁷. Zgodnie z art. 1 tej ustawy *materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej „materiałami archiwalnymi”, są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. nr 64, poz. 565, z późn. zm.)*. Do materiałów archiwalnych zalicza się także inną dokumentację, *bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie*.

W praktyce muzeów dany dokument (albo inny nośnik informacji) zostaje uznany za archiwaliów, jeżeli nie jest wpisany do księgi inwentarzowej muzealiów lub depozytów muzealnych, zatem formalne kryterium wpisu do odpowiedniego inwentarza jest podstawowym kryterium odróżniającym muzealiów od archiwalium.

Rozwój technologii sprawia, że nowoczesne techniki badawcze i analityczne, jakie oferuje współczesna nauka, pozwalają na zdobycie wielu informacji. Niemniej jednak nadal korzysta się również z tradycyjnych źródeł informacji w postaci dokumentów materialnych. Wiedzy dostar-

⁷⁷ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym, tj. Dz. U. z 2011 r. nr 123, poz. 698 ze zm.

czają także źródła archiwalne, które czasami zawierają rysunki czy inne informacje wyrażone graficznie lub wizualnie⁷⁸. Niektóre archiwalia są też nośnikami utworów w rozumieniu prawa autorskiego. Wiele z nich to fotografie często zawierające wizerunki ludzkich twarzy. Inne archiwalia w postaci listów czy prywatnych notatek mogą zostać uznane za korespondencję prywatną. Wszystkie te okoliczności sprawiają, że udostępnianie archiwaliów jest także przedmiotem regulacji prawa autorskiego.

Udostępnianie archiwaliów następuje bezpośrednio poprzez umożliwienie zainteresowanym osobom osobistego zapoznawania się z oryginalnymi dokumentami lub ich reprodukcjami w pracowniach naukowych archiwów albo też pośrednio poprzez przekazywanie informacji zawartych w materiałach w postaci pisemnej w odpowiedzi na wniosek lub zapytanie bądź w postaci reprodukcji dokumentów⁷⁹. Nie dotyczy to wydawania zaświadczeń, gdyż te podlegają działalności administracyjnej archiwum, wówczas dyrektor muzeum działa w formach właściwych dla administracyjnych form działania, a postępowanie w sprawie zaświadczeń regulują odpowiednie przepisy k.p.a.⁸⁰

Udostępnianie archiwaliów oznacza umożliwianie zapoznania się z nośnikiem informacji osobie trzeciej, która nie jest pracownikiem muzeum. Może ono następować za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie muzeum. Jeżeli udostępnianie archiwaliów następuje w postępowaniu administracyjnym, dokumentacja może zostać uznana za dokument urzędowy lub materiał urzędowy w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a przez to wyłączona spod ochrony przewidzianej przepisami pr. aut. Nie oznacza to jednak wyłączenia ochrony przewidzianej przepisami k.c. w zakresie ochrony dóbr osobistych.

Zgodnie z art. 28 pr. aut. biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych;*
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów;*
- 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.*

Udostępnianie archiwaliów w celach naukowych, poznawczych lub innych wymienionych w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i ustawie o muzeach jest wykonywaniem za-

⁷⁸ M. Jenkins, *Wykorzystywanie źródeł archiwalnych w pracach konserwatorskich*, „Ochrona Zabytków”, 2008, nr 2, s. 82.

⁷⁹ M. Różański (ks.), *Prawne aspekty udostępniania dokumentacji archiwalnej*, dostępne na stronie internetowej: http://www.aacz.czesochowa.pl/prawne_aspekty.pdf, s. 6. [dostęp 13.01.2013 r.]

⁸⁰ Art. 217–220 Kodeksu postępowania administracyjnego.

dania publicznego. W związku z tym, że jest to czynność faktyczna, nie można dopatrywać się w udostępnianiu archiwaliów czynności prawnej polegającej na użyczeniu dokumentu. Zapoznanie się z treścią dokumentu przez osobę trzecią za pomocą zmysłu wzroku nie jest więc „korzystaniem” z rzeczy w rozumieniu przepisów art. 140 k.c., dotyczących prawa własności. Nie można też uznać, by wyczerpywało definicję „korzystania” z utworu w rozumieniu przepisów prawa autorskiego. Samo zapoznanie się z nośnikiem utworu będącego w posiadaniu muzeum przez osobę trzecią nie może być uznawane za wkraczanie w sferę praw chronionych majątkowymi prawami autorskimi, ponieważ na skutek tej czynności nie następuje wprowadzenie utworu do obrotu⁸¹. Zgodnie z art. 6 pkt 6 pr. aut. *wprowadzeniem utworu do obrotu jest publiczne udostępnienie jego oryginału*.

7.2. UDOSTĘPNIANIE ARCHIWALIÓW WCHODZĄCYCH W SKŁAD PAŃSTWOWEGO ZASOBU ARCHIWALNEGO MUZEUM

Działalność archiwalną w zakresie państwowego zasobu archiwalnego prowadzi państwowa sieć archiwalna, którą tworzą także muzea publiczne posiadające osobowość prawną albo stanowiące jedynie *statio fisci* (*statio municipii*)⁸². Zasady udostępniania materiałów archiwalnych wchodzących w skład państwowego zasobu archiwalnego reguluje ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (powoływana dalej jako u.n.a.), a także rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych⁸³. W tym zakresie obowiązują też akty kierownictwa wewnętrznego administracji, tj. wydane na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 1 i 4, w związku z art. 28 pkt 3 u.n.a., a także na podstawie § 1 ust. 2 pkt 2 lit. a oraz § 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych⁸⁴, Zarządzenie nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 18 maja 2000 r. w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych zmienione zarządzeniem nr 15 z dnia 22 grudnia 2011 r. zmieniającym zarządzenie w sprawie organizacji udostępniania materiałów archiwalnych w archiwach państwowych⁸⁵.

⁸¹ Prawo wprowadzenia do obrotu ma charakter autorskiego prawa majątkowego przysługującego twórcy i podlega dziedziczeniu. Jednak przepis art. 51 ust. 3 prawa autorskiego przewiduje, że wprowadzenie do obrotu oryginału albo egzemplarza utworu na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego wyczerpuje prawo do zezwalania na dalszy obrót takim egzemplarzem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem jego najmu lub użyczenia. Prawo to należy odróżnić od osobistego prawa autorskiego – prawa do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności (art. 16 ust. 4 prawa autorskiego).

⁸² Zgodnie z art. 22 ust. 2 pkt 2 u.n.a. państwowy zasób archiwalny tworzą muzea, których organizatorem jest: minister lub kierownik urzędu centralnego, jednostka samorządu terytorialnego, państwowa jednostka organizacyjna albo muzea działające w państwowych jednostkach organizacyjnych i w samorządowych jednostkach organizacyjnych.

⁸³ Dz. U. nr 156, poz. 970.

⁸⁴ Dz. U. nr 41 poz. 218.

⁸⁵ Dostępne na stronie internetowej: <http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/ujednolicony-1.pdf> [dostęp 17.09.2014 r.]

Zgodnie z § 1 ust. 2 powołanego wyżej Zarządzenia nr 4 archiwa państwowe udostępniają zgromadzone w ich zasobie materiały archiwalne na zasadach wynikających z przepisów art. 16 ust. 1 oraz art. 17 ust. 1, 1 a i 2 u.n.a., powołanego rozporządzenia MKiDN z dnia 29 lipca 2008 r., z uwzględnieniem przepisów Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁸⁶ normujących zbieranie i udostępnianie informacji przez organy władzy publicznej oraz prawa i wolności obywatelskie w tym zakresie (art. 31 ust. 3, art. 47, art. 51 ust. 2 i 3, art. 54 ust. 1, art. 61), przepisów k.c., chroniących dobra osobiste (art. 23), ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych⁸⁷, ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej⁸⁸ (Dz. U. nr 88 poz. 439, z późn. zm.), ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych⁸⁹, a także innych powszechnie obowiązujących aktów normatywnych, które regulują prawo dostępu do informacji.

Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.n.a materiały archiwalne **z zasobu państwowego** są udostępniane po upływie trzydziestu lat od ich wytworzenia. Zasady ich wcześniejszego udostępniania określa powołane wyżej rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych.

Ponadto w przepisie art. 17 ust. 1 a u.n.a. doprecyzowano, że *niezależnie od wieku materiałów archiwalnych można, w drodze decyzji, odmówić ich udostępnienia, jeżeli:*

- 1) *ich stan fizyczny nie pozwala na udostępnienie;*
- 2) *udostępnienie miałoby spowodować naruszenie:*
 - a) *prawnie chronionych interesów Państwa, jednostek organizacyjnych i obywateli,*
 - b) *tajemnic prawnie chronionych.*

Zgodnie z art. 17 ust. 2 *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może określić szczególne wypadki i tryb wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych, uwzględniając wymogi, o których mowa w ust. 1 a pkt 2.*

W myśl § 1 ust. 1 rozporządzenia z dnia 29 lipca 2008 r.⁹⁰ *materiały archiwalne wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego, od których wytworzenia nie upłynęło trzydzieści lat, mogą być udostępniane w przypadkach uzasadnionych potrzebami nauki i kultury, o ile nie narusza to prawnie chronionych interesów Państwa, jednostek organizacyjnych i obywateli oraz tajemnic ustawowo chronionych. Z przepisu tego wynika, że cały zasób archiwalny muzeum należy ewi-*

⁸⁶ Dz. U. nr 78, poz. 483, z późn. zm.

⁸⁷ Dz. U. z 2002 r., nr 101, poz. 926, z późn. zm.

⁸⁸ Dz. U. nr 88, poz. 439, z późn. zm.

⁸⁹ Dz. U. nr 182, poz. 1228.

⁹⁰ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz. U. nr 156, poz. 970).

dencjonować w sposób umożliwiający stwierdzenie, czy prawo własności konkretnego dokumentu przysługuje Skarbowi Państwa albo muzeum, czy też innemu podmiotowi (najczęściej osobie prywatnej). W związku z tym dokumenty niestanowiące własności Skarbu Państwa ani Muzeum nie mogą być udostępniane na podstawie przepisów powołanego rozporządzenia.

Udostępnienie dokumentu, o którym mowa w powołanych wyżej przepisach, może nastąpić jedynie na pisemny wniosek zainteresowanego podmiotu zgodnie z regulacją § 4 ust. 1 powołanego rozporządzenia z dnia 29 lipca 2008 r.

Wobec istnienia wymogu złożenia indywidualnego wniosku o udostępnienie materiałów archiwalnych z państwowego zasobu archiwalnego zakazane jest udostępnianie publiczne przez Internet materiałów archiwalnych tworzących państwowy zasób archiwalny.

7.3. UDOSTĘPNIANIE ARCHIWALIÓW Z ZASOBU NIEPAŃSTWOWEGO

Zgodnie z art. 41 ust. 1 u.n.a. *niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne, które nie wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego. W szczególności przepis art. 46 u.n.a. przewiduje, że nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców.* Ustawodawca dopuszcza też wpisywanie do rejestru niepaństwowych materiałów archiwalnych „**kolekcji materiałów archiwalnych**”⁹¹. Przepis art. 46 u.n.a. nie dotyczy dokumentów wytworzonych przez pracowników muzeum w ramach stosunku pracy lub zlecenia albo wytworzonych przez inne jednostki organizacyjne niebędące osobami fizycznymi.

Udostępnianie materiałów archiwalnych, o których mowa, nie jest objęte regulacją art. 17 u.n.a. z uwagi na reguły wykładni systemowej, ponieważ przepis ten umiejscowiony jest się w rozdziale 3 u.n.a. zatytułowanym *Państwowy zasób archiwalny* i dotyczy wyłącznie udostępniania materiałów archiwalnych wchodzących w skład państwowego zasobu archiwalnego. Udostępnianie materiałów z zasobu niepaństwowego ograniczone jest zatem przepisami prawa autorskiego oraz regulacjami prawa cywilnego dotyczącymi ochrony dóbr osobistych, w szczególności prawa do prywatności, tajemnicy korespondencji, kultu osoby zmarłej oraz przepisami o ochronie danych osobowych.

W przypadku gdy dokumenty lub inne nośniki informacji należące do osoby prywatnej zostały przekazane do muzeum bez umowy albo termin odbioru dokumentacji wynikający z umowy już dawno upłynął, można uznać, że dokumentacja została porzucona przez właściciela, ponie-

⁹¹ Zob. art. 56 pkt 8 u.n.a. zmieniający nieobowiązującą już ustawę z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz. U. nr 10, poz. 48).

waż nie wykazuje on zainteresowania jej losami. W związku z tym można przyjąć, że jest to rzecz porzucona bez zamiaru wyzbycia się własności, w myśl art. 184 k.c. Wówczas możliwe jest nabycie własności takich dokumentów przez Skarb Państwa zgodnie z art. 187 k.c. Jeżeli nie wiadomo, kto jest lub był właścicielem rzeczy bądź dokumentu, istnieje możliwość uznania go za rzecz porzuconą⁹². W przypadku spornego tytułu własności ważną interpretację zawiera wyrok sądu apelacyjnego w Warszawie, zgodnie z którym księgi inwentarzowe muzeum mają status dokumentów urzędowych i jako dokument urzędowy korzystają nie tylko z domniemania autentyczności, lecz także z domniemania zgodności z prawdą tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone (art. 244 KPC)⁹³.

⁹² W razie sporu ze spadkobiercami samo uznanie dokumentu za własność Skarbu Państwa na podstawie art. 187 k.c. i wpisanie go do ewidencji państwowego zasobu archiwalnego nie przesądza ostatecznie o wyniku sporu. Ważne są bowiem (o ile zostaną udowodnione) faktyczne okoliczności towarzyszące utracie dokumentu przez właściciela.

⁹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 kwietnia 2005 r., I ACa 982/04, OSA 2006/6/21.

8. Utwory pracownicze w muzeum

8.1. WPROWADZENIE

Problematyka prawna twórczości pracowniczej ujawnia się na styku prawa pracy oraz prawa autorskiego. Dochodzi do swoistej kolizji zasad prawa pracy, a zwłaszcza zasady zawłaszczania przez pracodawcę rezultatów świadczeń pracowników, z zasadami prawa autorskiego, w tym z fundamentalną zasadą przyznającą twórcy prawo autorskie do utworu⁹⁴. Sprawia to, że utwory pracownicze wymagają odrębnego uregulowania prawnego i taką właśnie regulację można znaleźć w art. 12 i art. 13 pr. aut. Zagadnienia prawne z zakresu tzw. twórczości pracowniczej dotyczą także pracowników muzeów. Wystarczy bowiem, by tylko część wykonywanych przez nich czynności zawodowych skutkowało powstaniem utworu, a przepisy prawa autorskiego znajdą zastosowanie. Prawo autorskie przewiduje trzy rodzaje regulacji określających stosunki na linii pracodawca – pracownik wykonujący pracę twórczą, a są nimi:

1. przepisy art. 12 i art. 13 pr. aut. zawierające ogólną regulację utworów pracowniczych,
2. przepis art. 14 pr. aut. dotyczący pracowników zatrudnionych w instytucjach naukowych i tworzących dzieła naukowe,
3. przepis art. 74 ust. 3 pr. aut. regulujący kwestię praw do programu komputerowego stworzonego przez pracownika w ramach wykonywania obowiązków ze stosunku pracy⁹⁵.

8.2. POJĘCIE UTWORU PRACOWNICZEGO

Zanim przystąpi się do analizy obowiązujących przepisów prawa autorskiego i praw pokrewnych, trzeba odpowiedzieć na pytanie, co to jest utwór pracowniczy. Aby udzielić na nie odpowiedzi, należy przywołać definicję utworu w rozumieniu art. 1 prawa autorskiego. Zgodnie z przepisem za utwór uznaje się taki przejaw działalności twórczej, która będzie się odznaczać

⁹⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2010, s. 76.

⁹⁵ E. Ferenc-Szydełko, *Podmiot prawa autorskiego*, (w:) *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, E. Ferenc-Szydełko, J. Szyjewska-Bagińska, A. Drzewiecki, K. Gienas, S. Tomczyk (praca zbiorowa), Warszawa 2011, s. 117.

indywidualnym charakterem. W ust. 2 tego artykułu wymieniono przedmioty prawa autorskiego, do których, m.in. zalicza się utwory:

- 1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe);
- 2) plastyczne;
- 3) fotograficzne;
- 4) lutnicze;
- 5) wzornictwa przemysłowego;
- 6) architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne;
- 7) muzyczne i słowno-muzyczne;
- 8) sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne;
- 9) audiowizualne (w tym filmowe).

Ponadto aby konkretny utwór można było uznać za pracowniczy, musi spełniać dwa kryteria:

- 1) jego twórca musi być pracownikiem w rozumieniu art. 2 Kodeksu pracy (dalej k.p.)⁹⁶, czyli osobą zatrudnioną na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę;
- 2) musi być stworzony w wyniku wykonywania obowiązków wynikających ze stosunku pracy.

Jedynie łączne spełnienie dwóch wymienionych warunków daje dziełu status utworu pracowniczego⁹⁷.

Natomiast utworem pracowniczym nie jest utwór, który powstał na podstawie umowy o dzieło, umowy zlecenia bądź też w ramach ogłoszonego konkursu⁹⁸. Wymienione umowy ani przystąpienie do konkursu nie tworzą bowiem stosunku pracy w rozumieniu przepisów k.p.⁹⁹ Stosownie do art. 22 § 1 k.p.: *Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem*. Przyjmuje się, że szczególnymi cechami, którymi charakteryzuje się stosunek pracy, są:

- a) obowiązek osobistego świadczenia pracy,
- b) odpłatność pracy,

⁹⁶ Ustawa z dnia 26.06.1974 r., Kodeks pracy, Dz. U. 1974 nr 24, poz. 141 z późn. zm.

⁹⁷ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 117.

⁹⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2010, s. 77.

⁹⁹ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 117.

- c) podporządkowanie pracownika przełożonym w procesie pracy,
- d) ryzyko po stronie zakładu pracy¹⁰⁰.

Natomiast w przypadku umowy o dzieło, zlecenia czy też przystąpienia do konkursu kwestia ewentualnych uprawnień zamawiającego do eksploataowania utworu oceniana jest w świetle przepisów rozdziału 5 pr. aut., które do przejścia prawa, a nawet do udzielenia licencji wymagają m.in. wyraźnego wskazania w umowie pól eksploatacji utworu¹⁰¹.

Należy pamiętać, że nie każdy utwór stworzony przez pracownika można zakwalifikować, jako utwór pracowniczy. Jest nim bowiem jedynie taki utwór, który powstał w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Chodzi zatem o te przypadki, gdy stworzenie danego dzieła należało do zakresu zadań (obowiązków) pracownika. Aby uznać utwór za pracowniczy, nie wystarczy fakt, że został on stworzony przez pracownika w czasie i w miejscu pracy oraz, że pracownik wykorzystał sprzęt służbowy i materiały należące do pracodawcy. Nie wystarczy także i to, że utwór został wykonany przez pracownika we współdziałaniu z innymi osobami zatrudnionymi u tego samego pracodawcy bądź też, że stworzenie utworu zostało sfinansowane przez pracodawcę. Nie jest wreszcie wystarczające do zakwalifikowania utworu jako pracowniczego tolerowanie przez twórcę faktu eksploataowania utworu przez pracodawcę bez porozumienia z twórcą pracownikiem. Na uznanie utworu za pracowniczy nie ma także wpływu to, że pracownik naruszył swoje obowiązki pracownicze w związku z kreowaniem dzieła, np. poprzez zaniedbywanie obowiązków i tworzenie utworu w godzinach pracy¹⁰². Sąd Najwyższy w jednym z wydanych wyroków podkreślił bowiem, że: fakt, iż autor opracował instrukcję w godzinach pracy, nie ma istotnego znaczenia dla dochodzenia roszczenia odszkodowawczego związanego z wykorzystaniem instrukcji bez zgody autora. Naruszenie obowiązków pracowniczych nie pozbawia pracownika uprawnień wynikających z przepisów prawa autorskiego¹⁰³.

Aby utwór był uznany za pracowniczy, musi być rezultatem realizowania przez pracownika obowiązków ze stosunku pracy. Utworem pracowniczym nie jest zatem takie dzieło, które powstało jedynie przy okazji wykonywania obowiązków pracowniczych bądź w związku czasowym lub miejscowym z wykonywaniem pracy¹⁰⁴. Ważne jest bowiem, by stworzony utwór był wynikiem zobowiązania pracownika do wykonywania ściśle określonej pracy obejmującej obowiązki twórcze w znaczeniu prawa autorskiego¹⁰⁵. Dla uniknięcia wątpliwości i sporów konieczne staje się zatem precyzyjne sformułowanie treści umowy o pracę, a przede wszystkim szczegółowe określenie zakresu obowiązków pracownika. Przeciwnie działanie, polegające na podpisaniu

¹⁰⁰ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot prawa autorskiego*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2011, s. 149.

¹⁰¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2010, s. 77.

¹⁰² J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 149–150.

¹⁰³ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 23.07.1971 r., II Cr 244/71, niepubl.

¹⁰⁴ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 117–118.

¹⁰⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12.11.2008 r., I ACa 227/08, niepubl.

przez strony umowy o pracę mającej postać lakoniczną czy wieloznaczną, może być źródłem sporów dotyczących tego, czy utwór stworzony został przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Ponadto obowiązki pracownicze mogą być sprecyzowane w bezpośrednich poleceniach służbowych. Jednakże tylko w tych, które zostały wydane w granicach obowiązków pracowniczych danego twórcy. Innymi źródłami precyzującymi obowiązki pracownicze są układy zbiorowe pracy oraz normy wewnątrzzakładowe. Przyjmuje się, że wiążące dla pracowników są także znane pracownikom i uzgodnione z nimi plany działalności danej jednostki (zakładu pracy), np. plany programowe, wydawnicze, redakcyjne, tematyczne oraz inne normy mające zastosowanie u danego pracodawcy, a dla pracownika posiadające charakter obligatoryjny. Natomiast w przypadku gdy w umowie o pracę nie sformułowano wyraźnie obowiązków i oczekiwań w odniesieniu do efektów pracy twórczej danego pracownika, należy sięgać do celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru obu stron. Istotne znaczenie mają tu przede wszystkim:

- a) zwyczaje przyjęte w danym zakładzie pracy oraz w obrębie danej grupy zawodowej,
- b) możliwość hipotetycznego postawienia zarzutu, że niewykonanie określonej pracy twórczej stanowi naruszenie obowiązków pracowniczych,
- c) podporządkowanie twórcy względem pracodawcy (bądź względem osoby przez niego wskazanej) i respektowanie jego wskazówek, tolerowanie ingerencji, przekazywanie do akceptacji poszczególnych wersji lub fragmentów utworu¹⁰⁶.

Dla przykładu warto wskazać, że zdjęcie muzealium zakwalifikowane jako utwór w rozumieniu art. 1 pr. aut. będzie utworem pracowniczym zawsze wtedy, gdy w zakresie obowiązków pracownika, który je wykonał, wyszczególnione zostało m.in. sporządzanie dokumentacji fotograficznej muzealiów. Obowiązek taki może być nakładany na różnych pracowników muzeum i niejednokrotnie będzie stanowić jedynie swoisty dodatkowy obowiązek pracownika, niezwiązany bezpośrednio z jego wykształceniem i zajmowanym stanowiskiem. Dopóki jednak obowiązek taki wskazany będzie wprost w zakresie obowiązków pracowniczych bądź bezpośrednio w treści umowy o pracę, dopóty będziemy mieć do czynienia z utworem pracowniczym. Postępując się przykładem utworu w postaci zdjęcia muzealium, należy jednak wyjaśnić, że brak wyszczególnienia obowiązku wykonywania zdjęć w zakresie obowiązków określonego pracownika nie stanie na przeszkodzie powstaniu utworu pracowniczego w sytuacji, gdy obowiązek utrwalania muzealiów na fotografiach będzie bezpośrednio wynikać ze stanowiska, na jakim zatrudniony został dany pracownik. Jeśli zatem określona osoba została zatrudniona w muzeum na stanowisku fotografa, a pracodawca poprzestał wyłącznie na wskazaniu stanowiska pracownika, nie określając zakresu jego obowiązków, to i tak zdjęcia muzealiów będące utworami będą kwalifikowane jako utwory pracownicze. Gdyby natomiast ten sam fotograf stworzył utwór w postaci zdjęcia przedstawiającego pracowników muzeum przebywających

¹⁰⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 149–150.

w plenerze na wspólnej wycieczce i zrobionego jedynie przy okazji wykonywania obowiązków pracowniczych, to zdjęcie takie nie będzie już utworem pracowniczym. Lakoniczność umowy o pracę i poprzestanie jedynie na wskazaniu, że określona osoba zatrudniona jest w muzeum na stanowisku fotografa, bez wskazania jej zakresu obowiązków, będzie działać na niekorzyść pracodawcy. Utworem pracowniczym nie będzie tym bardziej np. powieść napisana w godzinach pracy przez osobę zatrudnioną w muzeum na stanowisku fotografa.

8.3. REGULACJA PRAWNA ZAWARTA W ART. 12 UST. 1 PRAWA AUTORSKIEGO

Ze statusem utworu pracowniczego łączy się szczególne uprawnienie pracodawcy do nabycia autorskich praw majątkowych do tego utworu¹⁰⁷. Kluczowa dla utworów pracowniczych regulacja prawna zawarta została w art. 12 ust. 1 pr. aut., zgodnie z którym: *1. Jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej, pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron.*

Przepis art. 12 pr. aut. ma charakter generalny, co oznacza, że reguluje on kwestię utworów pracowniczych niezależnie od tego, do jakiej dziedziny twórczości należy utwór¹⁰⁸.

Zgodnie z art. 12 ust. 1 pr. aut. jeżeli wykonywanie obowiązków ze stosunku pracy ma polegać na działalności twórczej pracownika, to od woli stron zależy to, do kogo będą należeć autorskie prawa majątkowe do utworów w rozumieniu art. 1 pr. aut.¹⁰⁹ Przepis ten ma charakter względnie obowiązujący, co oznacza, że strony mogą postanowić, że nie nastąpi skutek w postaci przejścia majątkowych praw autorskich na pracodawcę, lecz prawa te pozostaną w całości przy twórcy będącym pracownikiem. Jeśli natomiast pracodawca i pracownik poprzestaną na rozwiązaniu ustawowym, tj. nie określą w umowie o pracę, że majątkowe prawa autorskie do utworów pracowniczych pozostają przy pracowniku twórcy, to wówczas prawa te nabywa pracodawca z chwilą przyjęcia utworu. Jednakże nawet w tym przypadku część autorskich praw majątkowych zostanie przez twórcę pracownika zachowana, ponieważ pracodawca z chwilą przyjęcia utworu nabędzie autorskie prawa majątkowe wyłącznie w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron¹¹⁰. Artykuł 12 ust. 1 pr. aut. nie znajdzie zatem zastosowania wtedy, gdy strony w umowie o pracę odmiennie uregulują kwestię majątkowych praw autorskich do utworów pracowniczych danego pracownika twórcy.

¹⁰⁷ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 119.

¹⁰⁸ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 146.

¹⁰⁹ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 118.

¹¹⁰ D. Sokołowska, *Prawo twórcy do wynagrodzenia w prawie autorskim*, Poznań 2013, s. 165.

Należy pamiętać, że art. 12 ust. 1 pr. aut. mówi wyłącznie o umowie o pracę, nie zaś o jakiegokolwiek umowie. Oznacza to, że ustawodawca dopuścił możliwość odmiennego uregulowania kwestii autorskich praw majątkowych do utworów pracowniczych wyłącznie w umowie o pracę, zawartej przez pracodawcę z pracownikiem twórcą. Jednocześnie ustawodawca nie zastosował zawężenia do umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony, co oznacza, że artykuł ten odnosi się do każdej umowy o pracę. Może to być zatem:

- umowa o pracę na okres próbny,
- umowa o pracę na czas określony,
- umowa o pracę za zastępstwo,
- umowa na czas wykonania określonej pracy,
- umowa o pracę na czas nieokreślony.

W literaturze i w orzecznictwie podkreśla się, że samo nawiązanie stosunku pracy nie jest wystarczającą podstawą do nabycia przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. Konieczne jest zawarcie w umowie o pracę lub w zakresie obowiązków pracowniczych stosownych postanowień precyzujących twórcze obowiązki pracownika. Dnia 03.07.2009 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie wydał wyrok, wyjaśniając, że: (...) *umowa o pracę winna określać rodzaj pracy, czyli zakres obowiązków pracownika, zamiar nałożenia na niego obowiązku wykonywania dzieł w rozumieniu prawa autorskiego winien wynikać wprost z treści umowy. Dopiero w razie nałożenia na pracownika obowiązku wykonania utworu w rozumieniu prawa autorskiego w umowie o pracę, będzie mogło mieć zastosowanie domniemanie z art. 12 ust. 1 pr. aut.*¹¹¹ A zatem chodzi tu o domniemanie o przejściu na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego, związane z przyjęciem utworu przez pracodawcę.

Jak wynika z art. 12 ust. 1 *in principio* pr. aut., regulacja zawarta w tym przepisie ma zastosowanie wtedy, gdy umowa o pracę nie stanowi inaczej, a zatem także wtedy, gdy umowa o pracę nie zawiera żadnych postanowień w przedmiocie praw autorskich do utworów stworzonych przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. W takiej sytuacji pracownik nie rozporządza prawami, które powstaną na jego rzecz z chwilą stworzenia utworu, a w szczególności nie przenosi ich na pracodawcę. W związku z tym przyjmuje się, że umowa o pracę nie jest umową o przeniesienie autorskich praw majątkowych na pracodawcę. Przejście tych praw na pracodawcę następuje bowiem z mocy art. 12 ust. 1 pr. aut., a skutek ten jest związany z przyjęciem utworu pracowniczego przez pracodawcę. Podstawą nabycia przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego nie jest umowa o przeniesie-

¹¹¹ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z dnia 03.07.2009 r., III SA/Wa 34/09. Niepubl. Wyrok cytowany za: E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 118.

nie praw¹¹², do której miałyby zastosowanie przepisy rozdziału 5 prawa autorskiego, regulujące przejście autorskich praw majątkowych, lecz ustawa (art. 12 ust. 1 pr. aut.)¹¹³.

Unormowanie zawarte w art. 12 ust. 1 pr. aut. nie ma zastosowania, gdy przepis ten jest wyłączony przez ustawę. Takie wyjątki ustawowe od regulacji zawartej w art. 12 pr. aut. wprowadzają:

- art. 14 pr. aut., który dotyczy utworów naukowych,
- art. 74 pr. aut. dotyczący programów komputerowych¹¹⁴.

W literaturze przedmiotu kwestią dyskusyjną jest natomiast to, czy również art. 70 pr. aut. stanowi wyjątek od regulacji prawnej zawartej w art. 12 omawianej ustawy. Należy przypomnieć, że art. 70 pr. aut. dotyczy utworu audiowizualnego. Autorzy Janusz Barta i Ryszard Markiewicz są zdania, że art. 12 pr. aut. stosuje się w pełni także do utworów audiowizualnych powstających w ramach stosunku pracy. Nie dotyczy to jednak prawa do wynagrodzenia, gdyż wynagrodzenie przewidziane w art. 70 ust. 2¹–4 pr. aut. odnosi się także w pełni do zatrudnionych twórców¹¹⁵.

8.4. CEL UMOWY O PRACĘ I ZGODNY ZAMIAR STRON

Pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego w zakresie wynikającym z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Oznacza to, że nabycie autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego, następujące na podstawie art. 12 ust.1 pr. aut. nie ma charakteru pełnego, nie obejmuje całości majątkowych praw autorskich, lecz jedynie te prawa, które służą realizacji uzgodnionego celu umowy i zamiaru stron. Poza granicami wynikającymi z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron prawo do eksploatacji utworu – np. korzystanie z utworu na innych niż nabyte przez pracodawcę polach eksploatacji – pozostaje przy twórcy. Zakres przeniesienia praw na pracodawcę określa w razie sporu sąd, biorąc pod uwagę wszelkie okoliczności danej sprawy. Ciężar dowodzenia zakresu nabytych praw spoczywa na pracodawcy. W razie zakwestionowania przez pracownika twórcę konkretnego sposobu korzystania z utworu przez pracodawcę, ten ostatni będzie musiał udowodnić, że nabycie prawa w tym zakresie wynika z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron¹¹⁶.

Jak już wcześniej podkreślono, w celu uniknięcia niejasności i sporów dotyczących zakresu obowiązku świadczenia pracy twórczej przez pracownika, ale także co do celu umowy o pracę

¹¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2012 r., III UZP 4/11, OSNP 2012, nr 15–16, poz. 198.

¹¹³ A. Nowicka, *Podmiot prawa autorskiego*, [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo autorskie, Tom 13*, Warszawa 2013, s. 108–109.

¹¹⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 146.

¹¹⁵ Tamże, s. 147.

¹¹⁶ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 108.

i zgodnego zamiaru stron w kwestii eksploatacji utworu przez pracodawcę zasadne jest szczególne i wyraźne uregulowanie tych zagadnień w umowach zawieranych z pracownikami. Przyjmuje się natomiast, że w przypadku nieoznaczenia w umowie pól eksploatacji, na których pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe, należy uwzględnić m.in. następujące okoliczności:

- statutowy zakres działalności pracodawcy; sposób wykorzystania utworu jest często zeterminowany charakterem zakładu pracy,
- przeznaczenie utworu, np. w odniesieniu do projektu znaku towarowego uznaje się, że całość praw autorskich przechodzi na rzecz pracodawcy (i tak jest również ze zdjęciami muzealiów),
- znane twórcy, co najmniej w chwili tworzenia utworu, faktyczne sposoby komercjalizacji utworów stosowane przez pracodawcę¹¹⁷.

Regulacja zawarta w art. 12 pr. aut. ma na celu określenie prawnych konsekwencji umowy o pracę dotyczących zakresu uzyskanych przez pracodawcę praw do utworu stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, a także własności przedmiotu, na którym utwór został utrwalony, jeżeli strony nie uregulowały tych kwestii w umowie o pracę w odmienny sposób¹¹⁸. Omawiany przepis stanowi niejako wyraz kompromisu pomiędzy rozwiązaniem przyjętym w prawie pracy, zgodnie z którym pracownik świadczy pracę na rzecz pracodawcy, oraz rozwiązaniem stanowiącym podstawę prawa autorskiego, w myśl którego podmiotem pierwotnie uprawnionym do utworu jest twórca¹¹⁹.

8.5. PRZYJĘCIE UTWORU PRACOWNICZEGO PRZEZ PRACODAWCĘ

Jak podkreślono już wcześniej, ze statusem utworu pracowniczego łączy się szczególne uprawnienie pracodawcy do nabycia autorskich praw majątkowych do tego utworu. Przejście na pracodawcę majątkowych praw autorskich do utworu pracowniczego nie odbywa się jednak w sposób automatyczny. Konstytutywnym elementem nabycia tych praw jest przyjęcie utworu pracowniczego przez pracodawcę. Dopiero z przyjęciem utworu przez pracodawcę ustawa wiąże skutek polegający na przejściu określonej części autorskich praw majątkowych na pracodawcę. Do nabycia przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego konieczne jest zatem przyjęcie danego utworu przez pracodawcę, albowiem art. 12 ust. 1 pr. aut. jednoznacznie przesądza, że po spełnieniu pozostałych przesłanek pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa

¹¹⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 76.

¹¹⁸ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 106.

¹¹⁹ J. Bleszyński, *Prawo autorskie do utworów stworzonych przez pracowników w trakcie wykonywania obowiązków pracowniczych*, PUG 1994, nr 12, s. 35.

z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe. Na mocy art. 12 ust. 1 pr. aut. pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu dopiero z chwilą **przyjęcia utworu**, co oznacza, że przepis ten odracza nabycie praw do chwili, w której po zapoznaniu się z utworem pracodawca może go zaakceptować, składając oświadczenie o jego przyjęciu, albo uzależnić przyjęcie utworu od dokonania określonych zmian w wyznaczonym w tym celu odpowiednim terminie¹²⁰. Do czasu przyjęcia utworu przez pracodawcę utwór pozostaje własnością pracownika twórcy. Wyjątek stanowią programy komputerowe, do których autorskie prawa majątkowe powstają na rzecz pracodawcy z chwilą stworzenia utworu (programu komputerowego) bez wymogu oświadczenia o jego przyjęciu przez pracodawcę. Reguluje to art. 74 ust. 3 pr. aut., który stanowi, że: *Prawa majątkowe do programu komputerowego stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy przysługują pracodawcy, o ile umowa nie stanowi inaczej.*

W przypadku programów komputerowych mamy zatem do czynienia z pierwotnym nabyciem majątkowych praw autorskich przez pracodawcę.

Chwila przyjęcia utworu jest późniejsza niż moment, w którym powstają prawa autorskie. Chwilą powstania prawa autorskiego jest czas ustalenia utworu, bowiem zgodnie z art. 1 ust. 3 pr. aut. utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną. Prawo autorskie powstaje zatem na rzecz twórcy i dopiero przyjęcie utworu przez pracodawcę powoduje, że majątkowe prawa autorskie – w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron – przechodzą na pracodawcę. Podmiotem pierwotnie uprawnionym do utworu jest pracownik twórca, co oznacza, że art. 12 ust. 1 pr. aut. nie stanowi wyjątku od zasady opisanej w art. 8 ust. 1 pr. aut., według której prawo autorskie przysługuje twórcy. Podkreśla się, że w świetle omawianej regulacji utworów pracowniczych pracodawca nie jest osobą, której prawo autorskie przysługuje *ex lege*, tzn. w sposób pierwotny. Przeciwnie, na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut. pracodawca nabywa – w określonych w tym przepisie granicach i chwili – autorskie prawa majątkowe od twórcy, na którego rzecz prawa te powstały z mocy art. 8 ust. 1 pr. aut. Nabycie przez pracodawcę majątkowych praw autorskich do utworu pracowniczego należy zatem kwalifikować jako nabycie pochodne, przy czym zakres nabywanych praw określony został normatywnie (w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron)¹²¹.

Skutkiem przyjęcia utworu przez pracodawcę i następującego z chwilą przyjęcia utworu nabycia autorskich praw majątkowych do tego utworu jest to, że odtąd rozporządzanie i korzystanie z utworu staje się prerogatywą pracodawcy. Jemu też przysługują roszczenia w przypadku naruszenia autorskich praw majątkowych¹²². Późniejsze rozwiązanie umowy o pracę niczego nie

¹²⁰ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 107.

¹²¹ Tamże, s. 107.

¹²² E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 119.

zmienia. W szczególności nie powoduje ono, że pracodawca traci majątkowe prawa autorskie do utworu, a pracownik je nabywa („odzyskuje”)¹²³. Majątkowe prawa autorskie do utworu pracowniczego raz nabyte przez pracodawcę pozostają przy nim niezależnie od tego, czy stosunek pracy pomiędzy pracodawcą a pracownikiem twórcą trwa nadal po nabyciu tych praw przez pracodawcę, czy też został rozwiązany bądź ustał na skutek upływu okresu, na jaki został nawiązany. Nabyte przez pracodawcę autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego gasną z upływem siedemdziesięciu lat od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych (art. 36 pr. aut.). Okoliczność, że autorskie prawa majątkowe nie przysługują pracodawcy z mocy ustawy, znajduje odzwierciedlenie w zakresie sposobu liczenia czasu trwania tych praw. Termin siedemdziesięcioletni zaczyna upływać z początkiem roku następującego po śmierci twórcy, a w odniesieniu do utworów współautorskich – od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych współtwórców (art. 36 pkt. 1 w zw. z art. 39 pr. aut.). W taki sam sposób liczony jest czas trwania tych autorskich praw majątkowych, które pozostały przy twórcy, gdyż – nie mieszcząc się w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron – nie zostały nabyte przez pracodawcę na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut.¹²⁴

Pracodawca może nabyć tylko majątkowe prawa autorskie do utworu pracowniczego. Autorskie prawa osobiste, które chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z tworem (art. 16 pr. aut.), pozostają przy twórcy. Pracownik twórca nie może się tych praw ani zrzec, ani też przenieść na rzecz pracodawcy. Natomiast obowiązkiem pracodawcy, jako nabywcy majątkowych praw autorskich do utworu pracowniczego, jest poszanowanie autorskich praw osobistych pracownika twórcy, w tym również zasady wyrażonej w art. 49 ust. 2 pr. aut., według której następcą prawny, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych do utworu, nie może bez zgody twórcy czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić¹²⁵.

W świetle przepisów prawa pracy i prawa autorskiego nie można zmusić pracownika twórcy do dostarczenia przełożonemu utworu pracowniczego, co wiąże się z umożliwieniem pracodawcy podjęcia decyzji w sprawie przyjęcia utworu i – w konsekwencji – nabycia przez niego autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. W razie niedostarczenia utworu pracowniczego pracodawca może jednak wystąpić przeciwko pracownikowi twórcy z odpowiednimi roszczeniami z tytułu naruszenia obowiązków ze stosunku pracy. Natomiast z drugiej strony wskazuje się, że pracodawca może przyjąć utwór z konsekwencjami prawnymi wynikającymi z art. 12 ust. 1 pr. aut., nie znając w ogóle tego utworu lub znając tylko jego wstępne wersje¹²⁶.

¹²³ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 76. Zobacz także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26.04.2007 r., I ACa 116/07, niepubl.

¹²⁴ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 112

¹²⁵ Tamże, s. 107–108.

¹²⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 150.

Szczegółowe zasady przyjęcia utworu pracowniczego przez pracodawcę wyznacza przepis art. 13 pr. aut. Przepis ten stanowi, że:

Jeżeli pracodawca nie zawiadomi twórcy w terminie sześciu miesięcy od dostarczenia utworu o jego nieprzyjęciu lub uzależnieniu przyjęcia od dokonania określonych zmian w wyznaczonym w tym celu odpowiednim terminie, uważa się, że utwór został przyjęty bez zastrzeżeń. Strony mogą określić inny termin.

Należy podkreślić, że ani art. 13 pr. aut., ani też art. 12 ust. 1 pr. aut. nie wprowadza żadnych szczególnych wymagań co do formy przyjęcia utworu pracowniczego przez pracodawcę. W związku z tym przyjmuje się, że nie musi to być forma pisemna, lecz wystarczające jest ustne oświadczenie pracodawcy. W literaturze przedmiotu wskazuje się także, że dopuszczalne jest dorozumiane przyjęcie utworu przez pracodawcę, o ile w konkretnych okolicznościach nie budzi wątpliwości co do woli pracodawcy. Duże znaczenie mają tu zwyczaje przyjęte w danym środowisku czy u danego pracodawcy¹²⁷. W stosunku do oświadczenia składanego przez pracodawcę ma zastosowanie zasada wyrażona w art. 56 ustawy z dnia 23.04.1964 r. k.c.¹²⁸, zgodnie z którą czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy. Oznacza to, że jednostronna czynność prawna dokonywana przez pracodawcę wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z art. 12 ust. 1 pr. aut. i z art. 13 pr. aut. Oświadczenie pracodawcy podlega ogólnym zasadom składania oświadczeń woli (art. 60 k.c. i nast.), co oznacza, że – jak podkreślono już powyżej – wola pracodawcy może być wyrażona przez każde zachowanie, które ujawnia ją w sposób dostateczny. Może być zatem wyrażona w sposób dorozumiany, kiedy np. pracodawca po dostarczeniu mu utworu przez pracownika twórcę przystąpi do korzystania z tego utworu. Oświadczenie pracodawcy jest oświadczeniem woli, które ma być złożone innej osobie (pracownikowi), a zatem jest uważane za złożone z chwilą, gdy doszło do pracownika w taki sposób, że mógł się on zapoznać z jego treścią (art. 61 § 1 k.c.). Jeśli zatem pracodawca dokonał przyjęcia utworu w sposób dorozumiany poprzez przystąpienie do korzystania z utworu, to oświadczenie pracodawcy o przyjęciu utworu uważa się za złożone z chwilą, w której pracownik twórca dowiedział się o fakcie korzystania z utworu przez pracodawcę. Należy także pamiętać, że do oświadczenia dotyczącego przyjęcia utworu pracowniczego mają zastosowanie przepisy o wadach oświadczeń woli (art. 82–88 k.c.), a w szczególności o błędzie, którego wystąpienie uprawnia pracodawcę do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia złożonego pod wpływem tegoż błędu¹²⁹.

Przyjęcie przez pracodawcę utworu pracowniczego może zatem nastąpić albo poprzez wyraźne oświadczenie pracodawcy złożone pracownikowi twórcy w formie pisemnej, albo w formie

¹²⁷ E. Ferenc-Szydelko, *op. cit.* s. 119.

¹²⁸ Dz. U. 1964 nr 16, poz. 93 z późn. zm.

¹²⁹ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 108.

ustnej. Uznaje się też, że milczenie pracodawcy przez sześć miesięcy od dostarczenia utworu, oznacza przyjęcie utworu. Zgodnie z art. 13 pr. aut. chodzi tu o niepowiadomienie pracownika twórcy przez pracodawcę w terminie sześciu miesięcy o tym, że pracodawca odmawia przyjęcia utworu albo że pracodawca uzależnia jego przyjęcie od dokonania przez pracownika w odpowiednim wyznaczonym terminie określonych zmian w utworze¹³⁰.

Dopiero złożenie przez pracodawcę oświadczenia o przyjęciu utworu pracowniczego powoduje skutek polegający na nabyciu przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do tego utworu. Skutek ten nie musi być objęty treścią oświadczenia składanego przez pracodawcę, co oznacza, że pracodawca nie musi nawet sobie uświadamiać, że przyjęcie utworu pociągnie za sobą nabycie określonej części autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. Skutek prawny w postaci przejścia na pracodawcę autorskich praw majątkowych ustawodawca związał bowiem ze złożeniem oświadczenia o przyjęciu utworu, a nawet – w przypadku unormowanym w art. 13 pr. aut. – z bezskutecznym upływem terminu sześciomiesięcznego, licząc od dnia dostarczenia utworu przez pracownika¹³¹.

Pracodawca może złożyć oświadczenie, w warunkach które kwalifikują utwór jako pracowniczny, o jego przyjęciu dopiero od chwili dowiedzenia się przez pracodawcę o stworzeniu utworu przez pracownika. Z reguły dowiedzenie się przez pracodawcę następuje w chwili, kiedy pracownik dostarcza utwór. Obowiązek jego złożenia wynika ze stosunku pracy. Przyjmuje się, że w razie naruszenia przez pracownika obowiązków wynikających ze stosunku pracy i niedostarczenia utworu pracodawcy podmiotem autorskich praw majątkowych pozostaje pracownik. Fakt, że pracownik naruszył obowiązki pracownicze, nie ma bowiem wpływu na uprawnienia prawnoautorskie. Pracodawca nie może korzystać z autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego bez zgody pracownika twórcy i nie może ich przejąć, chyba że pracownik dostarczy mu utwór, a on utwór przyjmie. Instrumentem prawnym dyscyplinującym pracownika i zobowiązującym go do dostarczenia utworu pracodawcy są środki przewidziane w prawie pracy na wypadek naruszenia obowiązków pracowniczych (np. upomnienie). Zaleca się jednak, aby w umowie o pracę strony regulowały kwestie związane z dostarczeniem utworów pracowniczych, nakładając na pracownika określony obowiązek i ustalając sankcje z powodu jego naruszenia¹³².

Zgodnie z przepisem art. 13 pr. aut. pracodawca ma długi, bo aż sześciomiesięczny termin na podjęcie decyzji, czy utwór pracowniczny stworzony przez pracownika twórcę, spełnia jego oczekiwania i czy będzie przydatny w prowadzonej przez niego działalności. W doktrynie wyrażona została opinia, że termin ten jest zbyt długi i należałoby rozważyć, czy jego skrócenie, np. do trzech miesięcy, nie byłoby korzystne dla interesów obydwu stron stosunku pracy,

¹³⁰ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.* s. 155.

¹³¹ A. Nowicka, *op. cit.* ..., s. 108.

¹³² Tamże, s. 112.

a w szczególności dla pracownika¹³³. Przez sześć miesięcy pracownik czeka na to, czy pracodawca przyjmie jego utwór. Ponieważ dopuszczalne jest dorozumiane przyjęcie utworu pracowniczego, pracodawca przez sześć miesięcy (licząc od momentu dostarczenia utworu) może zachować milczenie. Utwór może zostać przyjęty dopiero wskutek upływu sześciomiesięcznego okresu i braku jakichkolwiek oświadczeń ze strony pracodawcy. Optymalnym rozwiązaniem jest pozostawienie przez ustawodawcę stronom umowy o pracę swobody dotyczącej określenia terminu na przyjęcie utworu bądź też złożenie oświadczenia o jego nieprzyjęciu albo uzależnienie przyjęcia od dokonania przez pracownika twórcę koniecznych (zdaniem pracodawcy) zmian w utworze. Strony mogą zatem termin sześciomiesięczny wydłużyć albo skrócić na podstawie zgodnych oświadczeń woli. Należy przyjąć, że wola stron w tym zakresie powinna zostać wyrażona w treści umowy o pracę. Jeśli natomiast strony nie skorzystają z przyznanej im przez ustawodawcę swobody w określeniu terminu przyjęcia przez pracodawcę utworu pracowniczego, to wówczas (z braku odmiennych postanowień stron) wiążącym będzie termin sześciomiesięczny przewidziany w art. 13 pr. aut.

Ustawodawca nie narzucił natomiast w ogóle terminu, w którym pracownik twórca ma dokonać zmian w utworze, od których pracodawca uzależnia przyjęcie utworu pracowniczego. W tym zakresie, zgodnie z art. 13 pr. aut., poprzestał jedynie na wskazaniu, że termin na dokonanie zmian przez pracownika twórcę powinien być „odpowiedni”. Przepis ten przyznaje zatem pracodawcy uprawnienie do samodzielnego określenia odpowiedniego terminu dla pracownika. Wydaje się przy tym, że pracodawca jest nie tylko uprawniony, lecz także zobowiązany do wyznaczenia pracownikowi odpowiedniego terminu na dokonanie zmian w utworze. Pracownik ma bowiem prawo uzyskać od pracodawcy informację, że jego wolą jest wprowadzenie zmian w utworze, a ponadto nie powinien pozostawać w niepewności co do terminu, w jakim miałyby dokonać zmian.

Przyjmuje się, że pracodawca, jako przyszły uprawniony z tytułu autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego, który będzie wykorzystywany w działalności pracodawcy, może żądać od pracownika dokonania takich zmian w utworze, które – według oceny pracodawcy – zwiększą wartość bądź przydatność utworu. Jeśli jednak niezadowolony z utworu pracodawca będzie nosił się z zamiarem nieprzyjęcia go bądź też będzie chciał uzależnić jego przyjęcie od dokonania w nim przez twórcę określonych zmian i zachowa bierność albo podejmie działania dopiero po upływie sześciomiesięcznego terminu od dostarczenia utworu, to powstaje domniemanie, że utwór pracowniczy został przyjęty przez pracodawcę bez zastrzeżeń. W razie zaistnienia domniemania z art. 13 pr. aut. o przyjęciu przez pracodawcę utworu bez zastrzeżeń pracodawca nie może już dokonywać czynności sprzecznych z tym domniemaniem. A zatem po upływie terminu – czy to ustawowego terminu sześciomiesięcznego, czy też innego okre-

¹³³ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 123.

ślonego przez strony – pracodawca nie może odmówić przyjęcia utworu albo uzależnić jego przyjęcie od dokonania w nim przez pracownika określonych zmian.

Przewidziany w art. 13 pr. aut. obowiązek zawiadomienia twórcy przez pracodawcę o nieprzyjęciu utworu albo uzależnieniu przyjęcia od dokonania w nim odpowiednich zmian jest bardzo istotny nie tylko z perspektywy pracownika, lecz także z punktu widzenia interesów samego pracodawcy. Pozwala na skrócenie lub całkowite pozbycie się stanu oczekiwania i niepewności pomiędzy stronami stosunku pracy. O ile bowiem przyjęcie utworu pracowniczego przez pracodawcę może nastąpić w dowolnej formie, to nieprzyjęcie tego utworu czy też uzależnienie przyjęcia od dokonania w nim określonych zmian nie powinno odbywać się w sposób dorozumiany. Pracodawca ma zatem odpowiedni czas na zapoznanie się z utworem i ocenienie go pod kątem przydatności w prowadzonej przez siebie działalności. Pracownik zaś, najpóźniej z upływem sześciu miesięcy od dostarczenia utworu pracodawcy, uzyskuje pewność, czy autorskie prawa majątkowe do utworu pozostają przy nim czy też nabywa je pracodawca.

Pracodawca od chwili dostarczenia utworu pracowniczego przez pracownika może:

- przyjąć utwór pracowniczny bez zastrzeżeń,
- nie przyjąć utworu pracowniczego,
- uzależnić przyjęcie utworu od dokonania przez pracownika określonych zmian w utworze w wyznaczonym odpowiednim terminie.

Ustawodawca nie przewiduje natomiast częściowego przyjęcia utworu pracowniczego przez pracodawcę. Jeśli bowiem pracodawca nie akceptuje utworu jako całości, to powinien zastosować tryb działania polegający na zobowiązaniu pracownika do wprowadzenia w nim określonych zmian, tak by cały utwór zyskał jego aprobatę.

Podsumowując, należy zatem stwierdzić, że przyjęcie przez pracodawcę utworu pracowniczego następuje wraz ze złożeniem przez niego odpowiedniego oświadczenia, w którym akceptuje utwór, lub z upływem sześciu miesięcy od daty dostarczenia utworu przez pracownika twórcę, jeśli pracodawca nie zawiadomił pracownika w tym terminie o nieprzyjęciu utworu lub uzależnieniu przyjęcia od dokonania w nim określonych zmian.

Odrębnego komentarza wymaga sytuacja prawna, w której pracodawca nie przyjął utworu stworzonego przez pracownika twórcę. W takim przypadku pracodawca nie nabywa autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego i prawa te zachowuje pracownik. Wówczas wyłącznym dysponentem autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego jest pracownik twórca. Może on korzystać z utworu i nim rozporządzać, a także za wynagrodzeniem przenieść autorskie prawa majątkowe na osobę trzecią, inną niż pracodawca. Należy jednak podkreślić,

że przeniesienie takie będzie możliwe tylko wtedy, kiedy nie naruszy uprawnień pracodawcy. Należy bowiem uwzględnić istnienie niezależnej ochrony dóbr osobistych osób prawnych (art. 23 i 24 k.c. w zw. z art. 43 k.c.), która może znaleźć zastosowanie także do ochrony pozamajątkowych interesów zakładu pracy zatrudniającego twórcę¹³⁴.

Przepis art. 12 ust. 3 pr. aut. przewiduje nabycie przez pracodawcę z chwilą przyjęcia utworu własności przedmiotu, na którym utwór utrwalono. Również ten przepis ma charakter dyspozytywny, co oznacza, że znajduje zastosowanie tylko wtedy, gdy strony w umowie o pracę nie uregulowały tej kwestii odmiennie. Pojęcie „przedmiotu, na którym utwór utrwalono”, oznacza materialny nośnik utworu (*corpus mechanicum*). Przyjmuje się, że w zakresie, w jakim oznacza materialny nośnik utworu, może być traktowane jako równoznaczne bądź z egzemplarzem utworu, bądź też z jego oryginałem¹³⁵. Rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę w art. 12 ust. 3 pr. aut. ma charakter szczególny w stosunku do regulacji zawartej w art. 52 ust. 2 pr. aut., według której, jeżeli umowa nie stanowi inaczej, przejście autorskich praw majątkowych nie powoduje przeniesienia na nabywcę własności egzemplarza utworu¹³⁶.

Omawiane pojęcie – „przedmiot, na którym utwór utrwalono” – pojawiające się w art. 12 ust. 3 pr. aut., obejmuje swoim zakresem wszelkie nośniki dzieł pracowniczych, np. modele, matryce, klisze, rękopisy, wydruki komputerowe, a także oryginały utworów sztuk plastycznych. Natomiast do czasu przyjęcia utworu pracowniczego przez pracodawcę kwestie własności egzemplarza, na którym utwór utrwalono, należy rozstrzygać według ogólnych zasad przyjętych w prawie rzeczowym, a zwłaszcza zgodnie z zawartą w art. 192 § 1 k.c. regulacją, mówiącą o tym, że *ten, kto wytworzył nową rzecz ruchomą z cudzych materiałów, staje się jej właścicielem, jeżeli wartość nakładu pracy jest większa od wartości materiałów*¹³⁷.

Z przepisu art. 12 ust. 3 pr. aut. wynika, że nośnik materialny utworu jest dodatkiem do zasadniczej wartości, jaką stanowi utwór, i w związku z tym podziela losy utworu. W literaturze przedmiotu zwrócono jednak uwagę, że uregulowanie zawarte w tym artykule stanowi szczególny przypadek nabycia własności rzeczy, nieznaną w k.c. Jeżeli wartość nośnika jest niewielka, to należy przyjąć, że stosuje się tu zasadę *de minimum non curat praetor*¹³⁸. Ponieważ przepis ma charakter dyspozytywny, kwestię własności nośnika strony umowy o pracę mogą uregulować odmiennie, niż przewidział ustawodawca. Wydaje się, że regulacja umowna w tym zakresie jest pożądana i wręcz konieczna zawsze wtedy, gdy strony przewidują, że utwory pracownicze będą utrwalane na nośnikach materialnych o znacznej wartości rynkowej. Stosowne postanowienie

¹³⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 153.

¹³⁵ A. Nowicka wskazuje, że w świetle art. 6 ust. 1 pkt. 1 pr. aut. należy przyjąć, że termin „egzemplarz” oznacza rezultat wielokrotnienia utworu, a zatem pojęcie to stoi w opozycji do oryginału utworu, o którym mowa w art. 52 ust. 3 pr. aut. Zobacz: A. Nowicka, *op. cit.*, s. 113.

¹³⁶ Tamże, s. 113.

¹³⁷ J. Barta, R. *op. cit.*, s. 153.

¹³⁸ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 122–123.

umowne pozwoli bowiem na uniknięcie w przyszłości sporów pomiędzy stronami umowy o pracę.

8.6. RELACJA ART. 12 PR. AUT. DO PRZEPISÓW ROZDZIAŁU 5 PR. AUT.

Przyjmuje się, że art. 12 pr. aut. regulujący w sposób specyficzny i autonomiczny zagadnienie przejścia autorskich praw majątkowych na pracodawcę, należy traktować jako przepis szczególny w stosunku do art. 41 i nast. pr. aut.¹³⁹ Jednocześnie podkreśla się, że teza ta jest trafna w zakresie objętym regulacją zawartą w art. 12 ust. 1 pr. aut., tj. w odniesieniu do określenia sposobu i zakresu przejścia autorskich praw majątkowych na pracodawcę w sytuacji, gdy *umowa o pracę nie stanowi inaczej*. W przedmiotowym zakresie powyższa teza oznacza, że art. 12 pr. aut. reguluje w sposób szczególny w stosunku do art. 41 i nast. pr. aut. dwie kwestie:

1. zagadnienie przejścia na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego, które ustawa wiąże z przyjęciem utworu,
2. zagadnienie zakresu nabywanych praw (w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron).

Relację, jaka zachodzi pomiędzy regulacją zawartą w art. 12 pr. aut. a regulacją z art. 41 i nast. pr. aut., można określić z zastosowaniem kryterium woli stron stosunku pracy. Przepis art. 12 pr. aut. ma bowiem zastosowanie tylko wtedy, gdy strony umowy o pracę nie postanowiły inaczej. A zatem nie tylko wtedy, gdy w treści umowy o pracę strony podtrzymały dyspozycję zawartą w art. 12 ust. 1 pr. aut., ale przede wszystkim w sytuacji, kiedy strony w umowie o pracę w ogóle nie zawarły żadnych postanowień dotyczących autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. W takich przypadkach strony w ogóle nie określają ani pól eksploatacji, ani utworów, do których prawa nabywa pracodawca, a kwestie te reguluje sama ustawa (art. 12 ust. 1 pr. aut.) właśnie na wypadek braku takiej regulacji w umowie o pracę. Ustawa także wyznacza granice, w jakich pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego, a ponadto wskazuje utwory, do których ono się odnosi. W takich przypadkach uregulowanie zawarte w art. 41 ust. 2 i 3 pr. aut. nie ma zastosowania, albowiem pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworów pracowniczych nie na podstawie umowy, lecz z mocy samego prawa, tj. z mocy art. 12 ust. 1 pr. aut., a skutek taki jest związany z przyjęciem utworu. Chodzi tu oczywiście o utwory stworzone przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy.

Jeśli natomiast wola stron w zakresie autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego jest odmienna niż uregulowanie zawarte w art. 12 ust. 1 pr. aut., to przepis tego artykułu, rzecz

¹³⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 147–148, A. Nowicka, *op. cit.*, s. 113, T. Kuczyński, *Prawo pracodawcy do utworu na podstawie art. 12 Prawa autorskiego*, PUG 1996, nr 3, s. 19.

jasna, nie obowiązuje i wówczas zastosowanie znajdują przepisy rozdziału 5 pr. aut. Wola stron może mieć różny stosunek do unormowania zawartego w art. 12 ust. 1 pr. aut. Mianowicie, w treści umowy o pracę strony mogą zawrzeć postanowienia korzystniejsze dla pracownika niż te, jakie przewiduje art. 12 ust. 1 pr. aut., bądź też umowa o pracę w przedmiocie autorskich praw majątkowych może stanowić inaczej, tj. na niekorzyść zatrudnionego.

W pierwszym przypadku należy wskazać, że strony mogą postanowić w umowie o pracę, że autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego pozostają przy pracowniku twórcy bądź też, że przechodzą one na pracodawcę z chwilą przyjęcia utworu, ale w mniejszym zakresie, niż to wynika z celu umowy o pracę. Jeśli postanowienie jest inne niż dyspozycja zawarta w art. 12 ust. 1 pr. aut., zastosowanie znajdą przepisy rozdziału 5 pr. aut. (art. 41 i nast. pr. aut.).

W drugim przypadku, gdy treść umowy o pracę będzie zawierać postanowienia mniej korzystne dla pracownika niż uregulowanie z art. 12 ust. 1 pr. aut., stan prawny będzie nieco bardziej skomplikowany. Zamiarem stron – a w tym w szczególności zamiarem pracodawcy – może być zawarcie umowy o pracę przewidującej przeniesienie na rzecz pracodawcy:

- autorskich praw majątkowych do wszelkich utworów pracownika powstałych w czasie wykonywania obowiązków pracowniczych lub wszystkich utworów określonego rodzaju, także do utworów tego samego twórcy mających powstać w przyszłości;
- autorskich praw majątkowych do utworów danego pracownika stworzonych poza obowiązkami wynikającymi ze stosunku pracy;
- autorskich praw majątkowych do utworów pracowniczych w zakresie wykraczającym poza *cel umowy o pracę i zgodny zamiar stron*.

Wszelkie postanowienia umowy o pracę wykraczające (w omawianym przypadku na niekorzyść pracownika) poza dyspozycję przepisu art. 12 ust. 1 pr. aut. wyłączają zastosowanie tego przepisu. Oznacza to, że w miejsce art. 12 i 13 pr. aut. zastosowanie znajdują przepisy rozdziału 5 pr. aut. I, co za tym idzie, kształtowany przez pracodawcę i pracownika twórcę stosunek prawny musi być zgodny z tymi przepisami. Należy zatem podkreślić, że swoboda stron stosunku pracy zostanie ograniczona i nie będą one mogły w sposób dowolny, tj. sprzeczny z bezwzględnie obowiązującymi przepisami rozdziału 5 pr. aut., postanowić o przejściu na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworów pracownika twórcy. I tak np. postanowienie umowne, przewidujące przejście na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworów przyszłych, będzie stało w sprzeczności z art. 41 ust. 3 pr. aut., w myśl którego: *Nieważna jest umowa w części dotyczącej wszystkich utworów lub wszystkich utworów określonego rodzaju tego samego twórcy mających powstać w przyszłości*.

Należy podzielić wyrażony w doktrynie pogląd, zgodnie z którym w zakresie wykraczającym poza granice określone w art. 12 ust. 1 pr. aut., przejście praw na pracodawcę nastąpi tylko

w odniesieniu do pól eksploatacji wyraźnie wymienionych w umowie (art. 41 ust. 2 pr. aut.), a ponadto, że nieważna będzie umowa w części dotyczącej wszystkich utworów lub wszystkich utworów określonego rodzaju tego samego twórcy, mających powstać w przyszłości. Z tym jednak, że skutek ten wystąpi tylko w odniesieniu do praw przenoszonych w zakresie szerszym niż określony w art. 12 ust. 1 pr. aut. Zastosowanie znajdzie także zasada, zgodnie z którą umowa może dotyczyć tylko pól eksploatacji znanych w chwili jej zawarcia (art. 41 ust. 4 pr. aut.)¹⁴⁰ W związku z tym rodzi się pytanie, jak należy oceniać postanowienie umowne, w myśl którego pracodawca nabywa całość autorskich praw majątkowych. Wydaje się, co podkreśla A. Nowicka, że takiego postanowienia umownego nie można jednoznacznie uznać za nieważne. Należy raczej przyjąć, że dopuszczalność przeniesienia całości autorskich praw majątkowych podlega zakwestionowaniu wtedy, gdy rozporządzenie tymi prawami miałyby dotyczyć również pól eksploatacji nieznanych w chwili zawarcia umowy (art. 41 ust. 4 pr. aut.). Natomiast art. 41 ust. 2 pr. aut. stanowiący, że umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych (lub licencja) obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione, nie zakazuje przeniesienia całości autorskich praw majątkowych, z zastrzeżeniem respektowania zakazu z art. 41 ust. 4 pr. aut. Nie ma zatem podstaw do odmówienia stronom możliwości zawarcia umowy, w tym także umowy o pracę, na podstawie której twórca przenosi na pracodawcę, w zakresie wykraczającym poza granice określone w art. 12 ust. 1 pr. aut., autorskie prawa majątkowe do utworu na wszystkich polach eksploatacji znanych w chwili zawarcia umowy. Klauzula umowna, przewidująca przeniesienie praw na wszystkich polach eksploatacji znanych w chwili zawarcia umowy, spełnia wymóg wyraźnego wymienienia pól eksploatacji, gdyż wynika z niej jednoznacznie, że chodzi o wszystkie pola znane w chwili zawarcia umowy. Konstruowanie zakazu przeniesienia całości autorskich praw majątkowych na polach eksploatacji znanych w chwili zawarcia umowy nie znajduje zatem uzasadnienia w pr. aut. Sama ustawa przewiduje bowiem sytuacje, w których w umowie postanowiono o przeniesieniu całości autorskich praw majątkowych (art. 46 pr. aut.) lub nastąpiło nabycie całości tych praw (art. 49 ust. 2 pr. aut.)¹⁴¹.

Należy także pamiętać o tym, że w przypadku utworów pracowniczych mamy do czynienia ze stosunkiem pracy, a nie cywilnoprawnym. Oznacza to, że w sytuacjach, w których zastosowania nie znajdzie art. 12 ust. 1 pr. aut., zawierający – jak podkreślono już wcześniej – uregulowanie kompromisowe dotyczące zasad prawa pracy oraz prawa autorskiego, uzasadnione jest, by ocena postanowień umowy o pracę dokonywana była z uwzględnieniem art. 18 § 1 i § 2 k.p. Warto przypomnieć, że art. 18 § 1 i § 2 k.p. stanowi, że:

§ 1. Postanowienia umów o pracę oraz innych aktów, na których podstawie powstaje stosunek pracy, nie mogą być mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy.

¹⁴⁰ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 110.

¹⁴¹ Tamże, s. 110.

§ 2. *Postanowienia umów i aktów, o których mowa w § 1, mniej korzystne dla pracownika niż przepisy prawa pracy są nieważne; zamiast nich stosuje się odpowiednie przepisy prawa pracy.*

Niewątpliwie postanowienia umowne trzeba by oceniać na gruncie konkretnego przypadku w sposób indywidualny. Stąd też należy podzielić pogląd wyrażony przez Janusza Barta i Ryszarda Markiewicza, którzy twierdzą, że dopuszczalne jest umowne nabywanie przez pracodawcę autorskich praw majątkowych w zakresie szerszym, niż to wynika z art. 12 pr. aut., jeśli tylko – kompleksowo oceniając daną umowę – pomimo zawężenia uprawnień autorskich pracownika twórcy korzyści wynikające dla niego z tego rodzaju modyfikacji (np. w zakresie wynagrodzenia lub trwałości stosunku pracy) przeważają nad stratami¹⁴².

Na marginesie prowadzonych rozważań warto przybliżyć stanowisko prezentowane w literaturze przedmiotu na temat stanu prawnego dotyczącego tzw. pracowniczych wytworów niematerialnych, niemających cech utworu w rozumieniu prawa autorskiego. Analizowanie przepisu art. 12 pr. aut. skłania bowiem także do postawienia pytania, jak kształtują się uprawnienia pracodawcy oraz pracownika twórcy w odniesieniu do pracowniczych wytworów niematerialnych niemających cech utworu. Pod pojęciem takich wytworów rozumie się: pomysły, koncepcje, metody, idee, wyniki naukowe, zbiory informacji, które samoistnie nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego. Wyróżnia się przy tym dwie sytuacje prawne: pierwszą, w której wytwory te nie zostały jeszcze zastosowane w utworach, i drugą, w której zostały już wykorzystane. Zdaniem Janusza Barta i Ryszarda Markiewicza z punktu widzenia prawa autorskiego i prawa pracy nie ma przeszkód, by pracodawca i pracownik (autor wytworów) równolegle eksploatowali pracownicze wytwory niematerialne, wówczas gdy nie zostały one jeszcze wykorzystane w utworach. Natomiast ewentualne ograniczenia dla twórcy mogą wynikać z przepisów ustawy z dnia 30.06.2000 r. Prawo własności przemysłowej¹⁴³ oraz z przepisów ustawy z dnia 22.01.1999 r. o ochronie informacji niejawnych¹⁴⁴. Ponadto powołani powyżej autorzy wskazują, że w świetle art. 23 k.c. pracownikowi twórcy przysługuje pierwszeństwo rozpowszechniania takich wytworów we własnej publikacji, chyba że pracownik:

1. zrezygnował z tego uprawnienia,
2. wiedział, że opracowuje te wytwory w celu wykorzystywania ich przez osoby trzecie,

¹⁴² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2010, s. 78. Autorzy ci podkreślają, że należy brać pod uwagę wszystkie okoliczności, stan według momentu zawarcia umowy, kryteria obiektywne, miarodajne dla ogółu pracowników w danej sytuacji. Ponadto wskazują, że należy uwzględnić wolę pracownika, który może mieć interes w wyrażeniu zgody na pozornie niekorzystne dla niego postanowienia umowne. Jeżeli bowiem w konkretnej sytuacji pracownikowi odpowiadają warunki inne niż przewidziane w przepisach prawa pracy, to istotne jest jego subiektywnie zasadne przekonanie o korzystności takiego postanowienia w umowie. Zobacz także: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 09.11.1994 r., I PZP 46/94, OSNCP 1995, nr 7, poz. 87.

¹⁴³ Tekst jednolity: Dz. U. z 2003 r. nr 119, poz. 1117 z późn. zm.

¹⁴⁴ Tekst jednolity: Dz. U. z 2010 r. nr 182, poz. 1228.

3. upłynął zbyt długi okres od ich ustalenia, a odpowiedni utwór wykorzystujący dane wytwory nie został stworzony,
4. przemawia przeciwko temu ważny interes społeczny.

Pracodawcy przysługuje (z zastrzeżeniem uwag ujętych w punktach 1–4) uprawnienie do rozpowszechniania elementów nietwórczych, występujących w nierozpowszechnionych jeszcze utworach pracowniczych. Natomiast w przypadku gdy nie ma podstaw, by dany utwór kwalifikować jako utwór pracowniczy w rozumieniu art. 12 ust. 1 pr. aut., a wykorzystane w nim nietwórcze wytwory niematerialne (pomysły, ustalenia naukowe, zbiory informacji) stanowią rezultat wykonywania obowiązków wynikających ze stosunku pracy, pracodawcy przysługuje możliwość korzystania z tych wytworów, z ewentualnym zastrzeżeniem prawa twórcy do pierwszeństwa ich ujawniania we własnej publikacji¹⁴⁵.

¹⁴⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 154.

9. Pierwsze udostępnienie utworu pracowniczego przez muzeum będące pracodawcą twórcy

Prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności jest jednym z autorskich praw osobistych przysługujących twórcy. Warto przypomnieć, że treść polskiego prawa autorskiego jest ukształtowana dualistycznie. Dzieli się ono na autorskie prawa osobiste i autorskie prawa majątkowe, odnoszące się do dwóch różnych sfer interesów twórcy.

Autorskie prawa osobiste chronią więc twórcy z utworem. Więż ta jest nieograniczona w czasie i niepodlegająca zrzeczeniu się lub zbyciu¹⁴⁶. Artykuł 16 pr. aut. przesądza o tym, że:

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więż twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu;*
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;*
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;*
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;*
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.*

¹⁴⁶ E. Ferenc-Szydełko, *Treść prawa autorskiego*, [w]: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, E. Ferenc-Szydełko, J. Szyjewska-Bagińska, A. Drzewiecki, K. Gienas, S. Tomczyk (praca zbiorowa), Warszawa 2011, s. 133.

Przez udostępnienie utworu publiczności należy rozumieć opublikowanie (art. 6 pkt. 1 pr. aut.) lub inne rozpowszechnienie utworu (art. 6 pkt. 3 pr. aut.), które stwarza możliwość zapoznania się z dziełem „nieograniczonej z góry” liczbie osób¹⁴⁷.

Podkreśla się, że autor, pracując twórczo nad kreacją dzieła, ma jego pewną wizję i tylko on wie, czy owoc jego pracy intelektualnej powinien być już udostępniony publicznie. Decyzja o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności należy zatem do twórcy. Prawo autorskie nie zezwala innym osobom – jak tylko twórcy – na decydowanie o pierwszym udostępnieniu dzieła publiczności. Stanowi o tym nie tylko przepis art. 16 pkt. 4 pr. aut., lecz także (pośrednio) inne przepisy prawa autorskiego, w których mowa jest o utworach już opublikowanych czy rozpowszechnionych (art. 4 pkt. 3, art. 25 ust. 1 pkt. 1, art. 28, art. 29, art. 31 pr. aut.)¹⁴⁸. Wyjątkiem jest przepis art. 77 pr. aut. zgodnie z którym twórcom programów komputerowych nie przysługują uprawnienia osobiste określone w art. 16 pkt 3–5 pr. aut., a wśród nich także prawo do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności.

W ramach prawa decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu twórca podejmuje decyzję nie tylko w sprawie samego rozpowszechnienia swojego dzieła, lecz także o sposobie, miejscu i terminie jego rozpowszechnienia¹⁴⁹. Pierwsze udostępnienie utworu publiczności, dokonane zgodnie z prawem, jako realizacja woli twórcy dzieła, skutkuje wyczerpaniem tego prawa. Od tej chwili utwór funkcjonuje w społeczeństwie jako dobro intelektualne, natomiast autorowi pozostają już tylko ograniczone możliwości nadzoru nad sposobem korzystania z tego dzieła¹⁵⁰. Takie stanowisko prezentowane jest także w orzecznictwie. Dla przykładu wskazać można, że w postanowieniu z dnia 28.04.1994 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził, iż: *Decyzja o udostępnieniu utworu – jako uprawnienie osobiste twórcy – ma charakter jednoznaczny. Z momentem zrealizowania przez twórcę tego uprawnienia dalsze wykorzystanie utworu jest kwestią wykonania uprawnień o charakterze majątkowym*¹⁵¹.

Do zrealizowania prawa decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu niezbędne jest, by pierwsze udostępnienie nastąpiło za zgodą twórcy. Przedstawiciele doktryny podkreślają jednak, że wykonywanie prawa decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu rzadko znajduje swój wyraźny, zewnętrzny wyraz przejawiający się np. w postaci oświadczenia twórcy czy też adnotacji autora zezwalającej na takie udostępnienie. Prawo to wykonywane jest bowiem najczęściej w sposób konkludentny, np. przez sprzedaż oryginału dzieła sztuk plastycznych, przeniesienie prawa wprowadzenia egzemplarzy dzieła do obrotu. W takich przypadkach zakaz

¹⁴⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Treść prawa autorskiego*, [w]: *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, J. Barta, R. Markiewicz (red.), Warszawa 2011, s. 179.

¹⁴⁸ E. Ferenc-Szydełko, *Treść prawa...*, s. 140.

¹⁴⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Treść prawa autorskiego...*, s. 179.

¹⁵⁰ E. Ferenc-Szydełko, *Treść prawa...*, s. 140.

¹⁵¹ Sąd Apelacyjny w Warszawie w postanowieniu z dnia 28.04.1994 r., I ACr 251/94, cytata za: J. Barta, R. Markiewicz, *Treść prawa autorskiego...*, s. 178.

publicznego udostępnienia utworu powinien opierać się na wyraźnym i jednoznacznym zastrzeżeniu zgłoszonym przez autora. Nie jest ono potrzebne w tych wszystkich stanach faktycznych, w których z okoliczności wynika, że utwór został przekazany przez autora nie z zamiarem udostępnienia go publiczności, lecz w innych celach, np. zapoznania się z nim przez wydawcę, producenta¹⁵². Wydaje się jednak, że dorozumiana forma braku zgody na pierwsze udostępnienie utworu publiczności może nie być właściwie odczytana i może stanowić źródło konfliktów. Uzasadnione jest zatem, by twórca zawsze wtedy gdy przekazuje swój utwór w innym celu niż udostępnienie publiczności, przedstawiał także jednoznacznie swoje stanowisko, np. wolę, by utwór nie był udostępniony, lecz jedynie poddany ocenie.

Publiczne udostępnienie utworu bez zgody twórcy lub bez wyraźnego upoważnienia ustawowego stanowi czyn bezprawny zarówno w świetle przepisów cywilnych, jak i karnych. Ponadto nie powstają wówczas uprawnienia eksploatacyjne w zakresie dozwolonego użytku prywatnego i publicznego¹⁵³.

Także w przypadku utworów pracowniczych, których kwestie reguluje art. 12 pr. aut., twórca pracownik nie jest pozbawiony prawa do decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności. Przeciwnie, autorskie prawo osobiste w postaci decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności przysługuje wyłącznie pracownikowi twórcy. Nawet jeśli strony nie postanowiły w umowie o pracę inaczej i pracodawca nabędzie autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego z chwilą przyjęcia tego utworu, to i tak nie jest uprawniony do rozpowszechniania utworu bez zgody pracownika. Powstaje pytanie o formę, w jakiej pracownik twórca może udzielić zgody na pierwsze udostępnienie utworu pracowniczego publiczności. W doktrynie podkreśla się, że w tych sytuacjach, gdy na podstawie art. 12 pr. aut. bądź umowy pracodawcy przysługuje uprawnienie do rozpowszechniania utworu pracowniczego, twórca poprzez przekazanie pracodawcy utworu co najmniej w sposób dorozumiany wyraża zgodę na pierwsze udostępnienie tego utworu publiczności¹⁵⁴. Twórca realizuje w ten sposób swoje uprawnienie wynikające z art. 16 pkt 4 pr. aut. Zgoda pracownika twórcy na rozpowszechnianie utworu może być zatem wyrażona w dowolnej formie, a w tym także w sposób dorozumiany. W przypadku utworów pracowniczych przekazanie utworu pracodawcy traktowane jest jako tożsame z udzieleniem przez pracownika twórcę zgody na rozpowszechnianie utworu przez pracodawcę (co już wcześniej podkreślano). Jeśli zatem pracownik przedstawia pracodawcy do konsultacji utwór w postaci jeszcze nieukończonyj bądź też w postaci wymagającej – zdaniem pracownika – pewnych modyfikacji, to powinien skierować do pracodawcy zastrzeżenie, że utwór w aktualnej postaci nie może być udostępniony publiczności.

¹⁵² J. Barta, R. Markiewicz, *Treść prawa autorskiego...*, s. 179.

¹⁵³ Tamże, s. 179.

¹⁵⁴ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 152.

Wyjaśnienia wymaga też kwestia sposobów rozpowszechniania utworu pracowniczego przez pracodawcę. Kto o nich decyduje? Znaczenie ma tu zakres, w jakim pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego. Oczywiście strony mogą skorzystać z przyznanej im przez ustawodawcę swobody i odmiennie postanowić w umowie o pracę. Jeśli jednak nie zdecydują się na umowne zmodyfikowanie uprawnień pracodawcy wynikających z art. 12 ust. 1 pr. aut., to pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron i w takich też granicach może rozpowszechniać utwór pracowniczny. Jeżeli zatem w odniesieniu do konkretnego pracodawcy w granicach tych mieści się udostępnienie utworu pracowniczego w Internecie, to decyzja (zgoda) pracownika na pierwsze udostępnienie utworu publiczności, przejawiająca się w przekazaniu utworu pracodawcy, będzie równocześnie oznaczać jego zgodę na udostępnienie utworu w Internecie. Jeśli natomiast wolą pracownika byłoby, aby stworzony przez niego utwór był rozpowszechniany w inny sposób, np. z wyłączeniem udostępnienia w Internecie, to dla skuteczności takiego sprzeciwu zalecane byłoby stosowne postanowienie zawarte w treści umowy o pracę, wyłączające rozpowszechnianie utworu w Internecie.

Prawo autorskie chroni utwory pracownicze przed ich zaprzepaszczeniem przez pracodawcę. Artykuł 12 ust. 2 pr. aut. stanowi, że:

Jeżeli pracodawca, w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu, nie przystąpi do rozpowszechniania utworu przewidzianego w umowie o pracę do rozpowszechnienia, twórca może wyznaczyć pracodawcy na piśmie odpowiedni termin na rozpowszechnienie utworu z tym skutkiem, że po jego bezskutecznym upływie prawa uzyskane przez pracodawcę wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono, powracają do twórcy, chyba że umowa stanowi inaczej. Strony mogą określić inny termin na przystąpienie do rozpowszechniania utworu.

Na podstawie przytoczonego art. 12 ust. 2 pr. aut. należy dokonać rozróżnienia na utwory przewidziane w umowie o pracę do rozpowszechniania oraz utwory pracownicze, które nie są przewidziane do rozpowszechniania. Drugi przypadek ilustruje sytuacja, w której stworzony przez pracownika utwór ma na celu wyłącznie służyć samemu pracodawcy. O tym, czy utwór nadaje się do rozpowszechniania, będzie przesądzał jego charakter. Jeśli zasadne będzie rozpowszechnienie dzieła, (np. będzie ono miało postać filmu albo zdjęć muzealiów), to zastosowanie znajdzie art. 12 ust. 2 pr. aut. O przeznaczeniu utworu do rozpowszechniania, o którym stanowi ten artykuł, pracodawca i pracownik mogą zdecydować w umowie o pracę w sposób wyraźny. Przeznaczenie to może także wynikać z celu umowy i zgodnego zamiaru stron. Stwierdzenie istnienia takiego przeznaczenia przesądza o tym, że:

- z chwilą przyjęcia utworu na pracodawcę przechodzi majątkowe prawo autorskie do rozpowszechniania utworu (rozpowszechnienie może nastąpić w granicach określonych w art. 12 ust. 1 pr. aut.),

- z chwilą przyjęcia utworu powstaje po stronie pracodawcy zobowiązanie wobec pracownika twórcy do rozpowszechnienia utworu. Niezrealizowanie tego zobowiązania uruchamia sankcje wynikające z art. 12 ust. 2 pr. aut.¹⁵⁵

W omawianym art. 12 ust. 2 pr. aut. ustawodawca dał pracodawcy dwa lata na rozpowszechnienie utworu pracowniczego. Termin ten liczony jest od daty przyjęcia utworu przez pracodawcę. Jeśli natomiast pracownik twórca na żądanie pracodawcy modyfikował utwór, to wówczas termin dwuletni należy liczyć od daty oddania utworu pracodawcy w wersji ostatecznej, tj. po dokonanych zmianach. Przepis art. 12 ust. 2 pr. aut. ma jednak charakter względnie obowiązujący. Ustawodawca pozostawił bowiem stronom umowy o pracę swobodę zarówno co do skutku prawnego w postaci powrotu do twórcy autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego, które przeszły na pracodawcę, jak i co do terminu na przystąpienie przez pracodawcę do rozpowszechniania utworu. Odmierna regulacja umowna może polegać na wyłączeniu powrotu praw do twórcy albo na zastrzeżeniu, że przejście na twórcę będzie dotyczyć węższego zakresu praw, aniżeli uzyskane przez pracodawcę na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut.¹⁵⁶ Strony w umowie o pracę mogą dwuletni termin przedłużyć bądź skrócić. Należy jednak zauważyć, że termin na przystąpienie przez pracodawcę do rozpowszechniania utworu powinien być terminem realnym, tj. takim, w którym rozpowszechnienie utworu – z uwzględnieniem jego charakteru – będzie możliwe.

Przepis art. 12 ust. 2 pr. aut. ma charakter szczególny w stosunku do art. 57 pr. aut., który reguluje skutki naruszenia obowiązku rozpowszechnienia utworu w umowach o przeniesienie majątkowych praw autorskich (bądź w umowach licencyjnych). Wobec powyższego podkreśla się, że uregulowanie zawarte w art. 12 ust. 2 pr. aut. stanowi dodatkowy argument przemawiający za tym, że nabycie przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut. nie podlega przepisom zawartym w rozdziale 5 pr. aut. Jeśli zatem w umowie o pracę znajdzie się postanowienie dotyczące przeznaczenia utworu pracowniczego do rozpowszechnienia, a pracodawca i pracownik w umowie nie postanowią inaczej, to w razie nieprzystąpienia przez pracodawcę do rozpowszechnienia utworu w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia prawa uzyskane przez pracodawcę wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono, powracają do twórcy. Skutek taki następuje z mocy samego prawa, co oznacza, że dla jego zaistnienia pracodawca i pracownik nie muszą składać żadnych oświadczeń woli. Jednakże ustawowym warunkiem „powrotnego” przejścia autorskich praw majątkowych na pracownika twórcę jest bezskuteczny wpływ wyznaczonego pracodawcy przez pracownika twórcę, na piśmie odpowiedniego terminu na rozpowszechnienie utworu. Forma pisemna oświadczenia pracownika o wyznaczeniu pracodawcy odpowiedniego terminu została zastrzeżona tylko dla celów dowodowych dowodowych, a nie pod rygorem nieważności¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Tamże, s. 152.

¹⁵⁶ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 113.

¹⁵⁷ Tamże, s. 112.

Jeśli zatem pracodawca – w razie braku odmiennego uregulowania umownego – w terminie dwóch lat od daty przyjęcia utworu nie przystąpi do jego rozpowszechnienia, to autorskie prawa majątkowe do utworu wracają do pracownika twórcy, ale nie następuje to w sposób automatyczny. Jeśli pracodawca pozostaje bierny, a pracownik chce, by autorskie prawa majątkowe wróciły do niego, musi zastosować się do dyspozycji z art. 12 ust. 2 pr. aut., tj. wezwać pracodawcę do rozpowszechnienia utworu w odpowiednim, wyznaczonym w tym celu terminie. Skierowanie do pracodawcy stosownego wezwania nie jest obowiązkiem pracownika, lecz jego uprawnieniem. Pracownik twórca musi się jednak liczyć z tym, że jeżeli takiego wezwania nie wystosuje i nie da pracodawcy stosownego terminu na podjęcie działań, to autorskie prawa majątkowe do utworu nie powrócą do niego pomimo bierności pracodawcy i nierozpowszechnienia przez pracodawcę utworu pracowniczego.

Jeśli natomiast pracownik uczynił zadość dyspozycji z art. 12 ust. 2 pr. aut. i skierował do pracodawcy wezwanie do rozpowszechnienia utworu w odpowiednim zakreślonym przez siebie terminie, to w razie bezskutecznego upływu tego terminu autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego wracają do pracownika twórcy wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono. W konsekwencji pracodawcy nie przysługują już – od chwili bezskutecznego upływu terminu na rozpowszechnienie utworu – żadne autorskie prawa majątkowe do danego dzieła.

„Odpowiedni” oznacza taki termin, jaki jest potrzebny na rozpowszechnienie danego rodzaju dzieła¹⁵⁸. Ustalając go, należy wziąć pod uwagę specyfikę konkretnego przypadku¹⁵⁹. W poszczególnych dziedzinach twórczości czas realizacji rozpowszechnienia utworu jest różny, np. udostępnienie zdjęcia w Internecie nie wymaga miesięcy oczekiwania, natomiast przygotowanie wystawy może trwać rok i dłużej.

Wyjaśnienia wymaga także sytuacja, w której pracodawca nie wywiązał się z obowiązku rozpowszechnienia utworu pracowniczego, a autorskie prawa majątkowe do tego dzieła przeniósł na osobę trzecią, która nie przystąpiła do rozpowszechniania. W takich okolicznościach można przyjąć:

- istnienie jedynie odpowiednich roszczeń odszkodowawczych pracownika twórcy względem pracodawcy, przy czym ma się na uwadze ochronę interesów nabywcy działającego w dobrej wierze,
- powrót, także w tej sytuacji, autorskich praw majątkowych, łącznie z własnością przedmiotu, na którym dzieło utrwalono, do twórcy.

¹⁵⁸ E. Ferenc-Szydełko, *Podmiot prawa...*, s. 122.

¹⁵⁹ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 152.

Za tym drugim rozwiązaniem opowiedzieli się Janusz Barta i Ryszard Markiewicz, argumentując, że takie rozwiązanie preferujące interesy twórcy i przyjmujące istnienie swoistego obciążenia prawa autorskiego do utworu pracowniczego – zbliżonego w charakterze do ograniczonego prawa rzeczowego – choć nie znajduje wyraźnego oparcia w przepisach prawa autorskiego, może być jednak uzasadnione użyciem w art. 12 ust. 2 pr. aut. określenia *prawa (...) powracają do twórcy* oraz funkcją ochronną omawianego przepisu¹⁶⁰. Wydaje się jednak, że przytoczonego powyżej stanowiska (opowiadającego się za rozwiązaniem numer dwa) nie można podzielić, ponieważ jest ono zbyt daleko idące. Przepis art. 12 ust. 2 pr. aut. nie zawiera bowiem zakazu zbycia przez pracodawcę majątkowych praw autorskich do utworu pracowniczego w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu, a zatem należy wskazać, że pracodawca może w pełni tymi prawami dysponować. Ponadto uregulowanie zawarte w komentowanym przepisie przewiduje jedynie zaistnienie skutków prawnych na linii pracodawca – pracownik. Przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego powracają do pracownika twórcy także wtedy, kiedy zostały przeniesione przez pracodawcę na osobę trzecią, byłoby uzasadnione tylko wówczas, gdyby wynikało to wprost z art. 12 pr. aut. Artykuł ten musiałby zatem wyraźnie stanowić, że prawa uzyskane przez pracodawcę wraz z własnością przedmiotu, na którym utwór utrwalono, powracają do twórcy bez względu na to, komu prawa te przysługują.

¹⁶⁰ Tamże, s. 152.

10. Wynagrodzenie za przeniesienie autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego

Zgodnie z art. 22 § 1 k.p. przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania określonego rodzaju pracy na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem. Odpłatność należy zatem do elementów przedmiotowo istotnych stosunku pracy. Analizowany art. 12 pr. aut. w przeciwieństwie do art. 14 pr. aut. nie wspomina w ogóle o wynagrodzeniu dla pracownika twórcy z tytułu stworzenia utworu pracowniczego. Nie ma w nim unormowania, na wzór tego z art. 14 ust. 1 pr. aut., stanowiącego, że twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia. Jednak biorąc pod uwagę art. 22 § 1 k.p., nie ma wątpliwości, że świadczenie pracy przez pracownika na rzecz pracodawcy może następować tylko za wynagrodzeniem. Mając na uwadze te dwa elementy, tj. z jednej strony brak odniesienia w art. 12 pr. aut. do wynagrodzenia dla pracownika twórcy oraz z drugiej odpłatność jako składnik przedmiotowo istotny stosunku pracy, należy wskazać, że stworzenie przez pracownika utworu pracowniczego nie następuje nieodpłatnie, ale jednocześnie art. 12 pr. aut. nie przewiduje dla pracownika żadnego dodatkowego wynagrodzenia poza tym, jakie pracownik otrzymuje z tytułu wynagrodzenia za pracę.

W doktrynie prezentowany jest zgodny pogląd, że jeżeli umowa o pracę nie stanowi inaczej, a wynikające ze stosunku pracy obowiązki twórcy sprowadzają się do wykonywania działalności twórczej lub ją obejmują, to wynagrodzenie za pracę stanowi równocześnie wynagrodzenie z tytułu przeniesienia na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. A zatem w świetle art. 12 pr. aut. zatrudnionemu twórcy nie przysługuje prawo do odrębnego wynagrodzenia z tytułu stworzenia utworu pracowniczego i jego eksploatacji w granicach uprawnień przysługujących pracodawcy, tzn. wynagrodzenie za pracę stanowi równocześnie

także wynagrodzenie z tytułu przeniesienia autorskich praw majątkowych¹⁶¹. Nie ma natomiast przeszkód, by strony umowy o pracę postanowiły inaczej, niż wynika to z art. 12 pr. aut., i by w umowie tej przyznano pracownikowi twórcy dodatkowe wynagrodzenie. Taka dodatkowa gratyfikacja może wynikać jednak wyłącznie z decyzji i dobrej woli pracodawcy.

Na temat natury wynagrodzenia uzyskanego w ramach umowy zawartej z pracownikiem na podstawie art. 12 pr. aut. wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 14.02.2012 r., stanowiącej odpowiedź na pytanie prawne o treści: *czy otrzymane przez pracownika wynagrodzenie z tytułu zawartej z pracodawcą umowy o przeniesienie autorskich praw majątkowych do utworu dydaktycznego stanowi podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, wypadkowe i chorobowe*¹⁶². W uzasadnieniu do pytania prawnego Sąd Apelacyjny uznał za istotne przede wszystkim *przesądzenie kwestii natury prawnej uzyskiwanego wynagrodzenia wynikającego z zawartej pomiędzy stronami stosunku pracowniczego dodatkowej umowy o przeniesienie praw autorskich do utworu dydaktycznego. Uznanie, iż wynagrodzenie to nie jest dochodem ze stosunku pracy, lecz jest dochodem z przysługującego prawa, skutkować będzie w dalszej kolejności na kwestię obejmowania go mianem przychodu stanowiącego podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne (...)*. Rozważania, jakie poczynił Sąd Najwyższy, stały się podstawą do podjęcia istotnej uchwały, zgodnie z którą wynagrodzenie za pracę z tytułu nabycia przez pracodawcę z mocy prawa – tj. na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut. lub art. 14 ust. 2 pr. aut. – autorskich praw majątkowych do utworu stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, stanowi podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, wypadkowe i chorobowe. Bardzo istotne jest przy tym stwierdzenie Sądu Najwyższego, zgodnie z którym, jeżeli stworzenie utworu następuje w ramach umowy o pracę, to w stosunku pracy, a nie w umowie o przeniesienie autorskich praw majątkowych zasadza się źródłowa podstawa wynagrodzenia za korzystanie przez pracodawcę z utworu. Sąd podkreślił także, że jeżeli określone utwory zostały stworzone w ramach zajęć dydaktycznych, to źródłem uprawnień pracodawcy do utworu jest ustawowo określona konsekwencja (skutek prawny na zasadzie *cessio legis*) stosunku pracy, wobec czego *bezprzedmiotowe jest w tej sytuacji zawieranie osobnej umowy o przeniesienie na pracodawcę uprawnień, które on już posiada; nie ma podstawy (causa) odrębnej od stosunku pracy, uprawnień pracownika do wynagrodzenia*¹⁶³. Zatem w przywołanej uchwale Sądu Najwyższego z dnia 14.02.2012 r. jednoznacznie wskazane zostało, że w sytuacji, gdy nie ma umownej modyfikacji w odniesieniu do art. 12 ust. 1 pr. aut., to skutek prawny w postaci przejścia na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego następuje z mocy samego prawa, tj. właśnie na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut., i w związku

¹⁶¹ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 148 i 151; E. Ferenc-Szydełko, *Podmiot prawa...*, s. 119; D. Sokołowska, *op. cit.*, s. 167.

¹⁶² D. Sokołowska, *op. cit.*, s. 168. Autorka ta odsyła do: *Zagadnienia prawne do rozstrzygnięcia: Prawa autorskie majątkowe – utwór dydaktyczny – wynagrodzenie – ustalenie podstawy wymiaru składek (III UZP 4/11)*, „Biuletyn Sądu Najwyższego, Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych”, nr 1, 2012, s. 25–28.

¹⁶³ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14.02.2012 r., III UZP 4/11, LEX, nr 1108381. Za: D. Sokołowska, *op. cit.*, s. 168–169.

z tym zbędne jest zawieranie przez pracownika i pracodawcę jakiegokolwiek dodatkowej umowy o przeniesienie na pracodawcę tychże praw.

Należy podkreślić, że pracownikowi twórcy nie przysługuje dodatkowe wynagrodzenie za stworzenie utworu pracowniczego i przejście na pracodawcę autorskich praw majątkowych do tego utworu, ale wyłącznie wtedy, gdy z mocy samego prawa, tj. na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut., pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, a nabycie następuje w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Nie można jednak zapominać o tym, że przepis art. 12 ust. 1 pr. aut. ma charakter względnie obowiązujący. Pracodawca i pracownik mogą zatem w umowie o pracę zawrzeć odmienne uregulowanie i postanowić, że nie nastąpi skutek w postaci przejścia na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego i że prawa te pozostaną w całości przy twórcy. Gdy w umowie o pracę zostanie zawarte takie postanowienie, art. 12 ust. 1 pr. aut. nie znajdzie zastosowania, a zatem pracodawca nie uzyska autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego. Ponadto należy podkreślić, że nawet jeśli strony pozostaną przy rozwiązaniu przewidzianym w art. 12 ust. 1 pr. aut., to także w tym przypadku twórca pracownik zachowa część autorskich praw majątkowych do utworu, ponieważ pracodawca – z chwilą przyjęcia utworu – nabędzie autorskie prawa majątkowe do tego utworu tylko w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Strony umowy o pracę mogą wreszcie wybrać i takie rozwiązanie, które będzie modyfikacją uregulowania zawartego w art. 12 ust. 1 pr. aut., tj. polegać będzie na nabyciu przez pracodawcę – z chwilą przyjęcia utworu – autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego w granicach szerszych niż wynikające z celu umowy o pracę. W powyższej sytuacji art. 12 pr. aut. nie będzie miał zastosowania, a zatem pracodawca nie nabędzie autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego za wynagrodzeniem należnym pracownikowi z tytułu umowy o pracę, zawsze wtedy, gdy:

1. pracodawca i pracownik postanowią w umowie o pracę, że autorskie prawa majątkowe do utworów stworzonych przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy będą pozostawać przy pracowniku twórcy,
2. pracodawca będzie zainteresowany nabyciem autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego w szerszym zakresie, niż to wynika z art. 12 ust. 1 pr. aut., tj. w granicach szerszych niż wytyczone przez cel umowy o pracę, bądź też w odniesieniu do wszystkich utworów danego pracownika, a nie tylko tych stworzonych w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy,
3. pracodawca i pracownik zmodyfikują uregulowanie zawarte w art. 12 ust. 1 pr. aut. i postanowią, że na podstawie umowy o pracę z chwilą przyjęcia utworu pracodawca nabędzie autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego w węższym zakresie, niż to wynika z art. 12 ust. 1 pr. aut., a w pozostałym zakresie prawa te pozostaną przy twórcy.

W przypadkach 1–3 nie znajdzie zastosowania art. 12 ust. 1 pr. aut., a co za tym idzie, kwestia wynagrodzenia na rzecz pracownika twórcy będzie się kształtować odmiennie, niż określa przepis. Należy zatem wyjaśnić, że w przypadkach opisanych w punktach 1–3 i, co więcej, zawsze wtedy, gdy przejście na pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu nie nastąpi z mocy samego prawa, tj. na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut., lecz na podstawie umowy o pracę, zawierającej modyfikację tego przepisu, pracownikowi twórcy będzie przysługiwać wynagrodzenie odrębne od wynagrodzenia za pracę, a podstawą uprawnienia do takiego wynagrodzenia będzie art. 17 pr. aut. oraz art. 43 pr. aut. Ponadto zastosowanie znajdują także regulacje chroniące pracownika: art. 44 pr. aut., art. 47–48 pr. aut. oraz zabezpieczające prawo do wynagrodzenia: art. 45 pr. aut., art. 50 pr. aut., art. 52 ust. 1 i 2 pr. aut., art. 57 pr. aut., art. 70 ust. 2¹ pr. aut., art. 79 pr. aut.¹⁶⁴ Zgodnie z artykułem 17 pr. aut., *jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórca przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu*. Prawo twórcy do wynagrodzenia za korzystanie z jego utworu stanowi zatem podstawową zasadę autorskich praw majątkowych. Dlatego też ustawodawca przesądził, że jeżeli z umowy nie wynika, że przeniesienie autorskich praw majątkowych lub udzielenie licencji nastąpiło nieodpłatnie, twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia autorskiego (art. 43 ust. 1 pr. aut.). Jeśli wysokości wynagrodzenia autorskiego nie określono w umowie, to wynagrodzenie określa się z uwzględnieniem zakresu udzielonego prawa oraz korzyści wynikających z korzystania z utworu (art. 43 ust. 2 pr. aut.).

¹⁶⁴ E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 147.

11. Wyjątki ustawowe od regulacji z art. 12 pr. aut. (art. 14 pr. aut., art. 74 pr. aut.)

11.1. NAUKOWE UTWORY PRACOWNICZE

Zastosowanie art. 12 pr. aut. jest wyłączone we wszystkich stanach objętych hipotezą art. 14 pr. aut., albowiem art. 14 pr. aut. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 12 pr. aut. Podkreśla się, że rozwiązanie przyjęte w art. 14 pr. aut. jest zdecydowanie korzystniejsze dla twórcy niż to, które przewidziane jest w regulacji generalnej (art. 12 pr. aut.), odnoszącej się do pozostałych utworów pracowniczych. Postanowienia art. 14 ust. 1 zdanie pierwsze i ust. 2 pr. aut. mają charakter względnie obowiązujący¹⁶⁵. Artykuł 14 ust. 1 pr. aut. stanowi, że jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia. Pierwszeństwo opublikowania wygasa, jeżeli w ciągu 6 miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. Natomiast art. 14 ust. 2 pr. aut. przewiduje, że instytucja naukowa może bez odrębnego wynagrodzenia korzystać z materiału naukowego zawartego w utworze, o którym mowa w ust. 1, oraz udostępniać ten utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie.

Zgodnie z przepisem art. 14 pr. aut. instytucji naukowej przyznaje się trzy uprawnienia względem utworu naukowego stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy:

¹⁶⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 156.

1. pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego,
2. prawo korzystania z materiału naukowego zawartego w utworze naukowym,
3. prawo udostępniania utworu naukowego osobom trzecim.

Publikacja polega na zwielokrotnieniu utworu i publicznym udostępnieniu egzemplarzy (art. 6 ust. 1 pkt. 1 pr. aut.). Egzemplarz utworu nie musi mieć formy materialnego (fizycznego) przedmiotu, lecz może przybrać również postać elektroniczną, a publikacja może być jednym z elektronicznych sposobów eksploatacji utworów i może polegać na publicznym udostępnieniu takiego elektronicznego egzemplarza w sieci komputerowej¹⁶⁶.

Dla zastosowania art. 14 pr. aut. kluczowe znaczenia mają dwa pojęcia: „instytucja naukowa” i „utwór naukowy”. Prawo autorskie nie definiuje pojęcia pracodawcy będącego instytucją naukową. W doktrynie przyjmuje się natomiast, że chodzi tu o instytucje, które prowadzą działalność naukową (badania naukowe). Prezentowane są jednak rozbieżne poglądy dotyczące tego, czy w świetle art. 14 pr. aut. instytucja naukowa to wyłącznie taka jednostka, w której działalność naukowa jest działalnością podstawową, czy też za instytucję naukową należy uznać również taką jednostkę, w której działalność naukowa ma charakter uboczny. Janusz Barta i Ryszard Markiewicz opowiadają się za drugim poglądem. Swoje zdanie uzasadniają tym, że należy przyjąć taką interpretację, która jest korzystniejsza dla twórców¹⁶⁷. Jednak dominuje pierwsze stanowisko, które tłumaczy się tym, że regulacja zawarta w art. 14 pr. aut. ma wyjątkowy szczególny charakter wobec przepisu art. 12 pr. aut. i w związku z tym nie należy dokonywać wykładni rozszerzającej. Trzeba zatem wykluczyć możliwość stosowania art. 14 do tych jednostek, dla których działalność naukowa nie jest działalnością podstawową, zwłaszcza gdy miałyby ona charakter marginalny¹⁶⁸. Wydaje się jednak, że trafniejszy pozostaje pogląd wyrażony przez Janusza Barta i Ryszarda Markiewicza, ponieważ prawo autorskie, a zwłaszcza art. 14 pr. aut., nie zawęża pojęcia „instytucji naukowej” wyłącznie do tych jednostek, dla których działalność naukowa jest działalnością podstawową. Skoro zatem sam przepis tego nie wymaga, to należy zgodzić się ze stanowiskiem, że istotne jest, by dana jednostka w zakresie swojej działalności prowadziła także działalność naukową, niezależnie od tego, czy jest to wyłączna, wiodąca czy tylko uboczna działalność.

W tym miejscu warto przypomnieć art. 33 ustawy z dnia 21.11.1996 r. o muzeach¹⁶⁹, który przewiduje, że muzea prowadzące lub koordynujące prace naukowe mogą zatrudniać pracowników naukowych i badawczo-technicznych.

Drugie istotne pojęcie to „utwór naukowy”. W przepisach prawa autorskiego nie ma definicji legalnej tego pojęcia. Natomiast w piśmiennictwie przyjmuje się, że utworami naukowymi są

¹⁶⁶ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 114.

¹⁶⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 156.

¹⁶⁸ A. Nowicka, *op. cit.*, s. 115.

¹⁶⁹ Dz. U. 1997 r. nr 5, poz. 24 z późn. zm.

takie utwory (w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut.), które stanowią rezultat naukowego procesu poznawczego i które równocześnie w swej podstawowej funkcji komunikacyjnej są zorientowane nie na siebie, jak utwory artystyczne, lecz na przedstawienie obiektywnie istniejącej rzeczywistości. Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt. 1 pr. aut. utwory naukowe najczęściej wyrażane są: słowem, symbolem matematycznym lub znakami graficznymi. Podkreśla się jednak, że inny sposób wyrażenia nie może przesądzać o odmowie zakwalifikowania utworu jako naukowego. Utworami naukowymi, w rozumieniu art. 14 pr. aut., mogą być zatem także takie utwory o cechach poznawczych, które mają postać fotografii (zwłaszcza gdy towarzyszy jej tekst), rysunku technicznego, projektu plastycznego (np. modele czy rekonstrukcje osad, zwierząt prehistorycznych), a nawet postać projektu architektonicznego o szczególnych – stanowiących wynik badań naukowych – własnościach wytrzymałościowych¹⁷⁰.

Artykuł 14 pr. aut. nie znajduje zastosowania do pracowniczych programów komputerowych. Dzieje się tak dlatego, że programy komputerowe objęte są szczególną regulacją zawartą w art. 74 ust. 3 pr. aut.

Dla zastosowania art. 14 pr. aut. nie ma znaczenia status zawodowy pracownika, a w szczególności to, czy jest on zatrudniony na stanowisku naukowym, technicznym czy innym. Kryteriami koniecznymi a zarazem wystarczającymi do jego zastosowania są bowiem:

- charakter instytucji zatrudniającej autora,
- charakter utworu.
- okoliczność stworzenia utworu w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy.

Prawo do pierwszej publikacji dzieła naukowego powstaje z chwilą stworzenia utworu. Jednakże może ono zostać zrealizowane dopiero w momencie podjęcia przez twórcę decyzji w sprawie rozpowszechnienia utworu. Podkreśla się bowiem, że w prawie pierwszego wydania utworu naukowego nie należy dopatrywać się ograniczenia prawa osobistego twórcy do decydowania o rozpowszechnianiu dzieła. Jednostka naukowa może zatem skorzystać z przysługującego jej uprawnienia dopiero po pozytywnej decyzji twórcy w sprawie rozpowszechniania utworu. Natomiast pewne ograniczenie prawa osobistego twórcy polega na wyłączeniu możliwości decydowania o miejscu i formie publikacji. Prawo pierwszego wydania dzieła naukowego przez instytucję naukową jest prawem majątkowym o charakterze bezwzględnym, a zatem skutecznym przeciwko każdemu, kto wkracza w zakres tego prawa. Oznacza to, że pracodawca może wystąpić przeciwko każdemu, kto z naruszeniem jego uprawnienia opublikuje pracowniczy utwór naukowy, niezależnie od tego, czy opublikowanie to nastąpiło za zgodą twórcy czy bez jego zgody¹⁷¹. Przyznanie instytucji naukowej prawa pierwszeństwa publikacji utworu nauko-

¹⁷⁰ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 156.

¹⁷¹ Tamże, s. 157.

wego, a także prawa korzystania z materiału naukowego zawartego w takim utworze i udostępniania utworu osobom trzecim wpływa na sposób wykonywania autorskich praw majątkowych przez twórców¹⁷².

Przepis art. 14 pr. aut. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 12 pr. aut., co oznacza, że generalna regulacja z art. 12 pr. aut. nie ma zastosowania do utworów naukowych stworzonych przez pracowników instytucji naukowych. Oba przepisy różnią się w czterech zasadniczych kwestiach.

Po pierwsze, przepis art. 14 pr. aut. przyznaje pracodawcy będącemu instytucją naukową wyłącznie prawo pierwszeństwa opublikowania utworu naukowego. Skorzystanie przez instytucję naukową z tego prawa bądź też rezygnacja z niego otwiera możliwość drugiej i kolejnych publikacji przez pracownika bądź też z jego woli przez inną osobę. Przyjmuje się w związku z tym, że podmiotem autorskich praw majątkowych do utworu naukowego pozostaje twórca, jednak z zastrzeżeniem uprawnień przysługujących zatrudniającej go instytucji naukowej. Natomiast w myśl art. 12 ust. 1 pr. aut. pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu pracowniczego w *graniach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron*. Zakres uprawnień nabywanych w takich granicach jest zwykle znacznie szerszy niż pierwszeństwo publikacji.

Po drugie, wykonanie prawa pierwszeństwa publikacji zostało ograniczone w czasie. Wygasa ono po upływie jednego z dwóch terminów określonych w art. 14 ust. 1 zdanie trzecie pr. aut., tj. jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu albo jeżeli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany. W odniesieniu do innych utworów pracowniczych art. 12 ust. 2 pr. aut. reguluje w sposób szczegółowy skutki nieprzystąpienia przez pracodawcę do rozpowszechniania utworu, przy czym publikacja stanowi tylko jedną z form rozpowszechniania utworu.

Po trzecie, różne są uregulowania dotyczące chwili nabycia uprawnień przez pracodawcę, zawarte w art. 12 pr. aut. i art. 14 pr. aut. O ile bowiem w myśl art. 12 ust. 1 pr. aut. pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe z chwilą przyjęcia utworu, o tyle w świetle art. 14 ust. 1 pr. aut. przyjmuje się, że prawo pierwszeństwa opublikowania utworu naukowego przysługuje pracodawcy już w momencie powstania utworu naukowego, tj. w czasie jego ustalenia. Od tej chwili z mocy ustawy przysługuje pracodawcy prawo pierwszeństwa opublikowania utworu.

Po czwarte, art. 12 pr. aut. i art. 14 pr. aut. różni kwestia sposobu nabycia praw przez pracodawcę. Zgodnie z art. 14 pr. aut. instytucja naukowa uzyskuje prawo pierwszeństwa opublikowania utworu naukowego *ex lege* bez konieczności składania jakiegokolwiek oświadczenia woli. Na-

¹⁷² A. Nowicka, *op. cit.*, s. 119.

tomiast na podstawie art. 12 ust. 1 pr. aut. skutek polegający na nabyciu przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu pracowniczego – w granicach określonych w tym przepisie – związany jest z przyjęciem utworu przez pracodawcę¹⁷³. Niewymieniona powyżej, lecz bodaj najistotniejsza różnica dotyczy wynagrodzenia. Przepis art. 14 ust. 1 pr. aut. jest znacznie korzystniejszy dla pracowników twórców od ogólnej regulacji zawartej w przepisie art. 12 ust. 1 pr. aut., ponieważ w sposób jednoznaczny przesądza, że twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

11.2. PROGRAMY KOMPUTEROWE STWORZONE PRZEZ PRACOWNIKA

Ustawowym wyjątkiem od regulacji zawartej w art. 12 pr. aut. jest także art. 74 ust. 3 pr. aut. Oznacza to, że do pracownicznych programów komputerowych nie ma zastosowania generalna regulacja dotycząca utworów pracownicznych, zawarta w art. 12 pr. aut. Przepis art. 74 ust. 3 pr. aut. stanowi, że prawa majątkowe do programu komputerowego stworzonego przez pracownika w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy przysługują pracodawcy, o ile umowa nie stanowi inaczej. Należy zatem podkreślić, że w myśl przedmiotowej regulacji to pracodawca jest podmiotem pierwotnie uprawnionym z tytułu autorskich praw majątkowych do programu komputerowego. Uprawnienia pracodawcy przewidziane w art. 74 ust. 3 pr. aut. mogą być jednak wyłączone albo zmodyfikowane odpowiednim postanowieniem umownym, ponieważ przepis ten ma charakter dyspozytywny. W przepisach prawa autorskiego nie ma definicji programu komputerowego. W piśmiennictwie wskazuje się, że na potrzeby art. 74 pr. aut. za program komputerowy należy uznać zbiór komend przybierający określoną strukturę, mający na celu osiągnięcie konkretnego rezultatu. Podkreśla się przy tym, że do oprogramowania komputerowego zalicza się zarówno systemy operacyjne, jak i aplikacje użytkowe. Ochrona programu komputerowego nie zależy od tego, w jakiej formie jest on wyrażony¹⁷⁴ (program źródłowy, maszynowy lub wpisany do pamięci stałej komputera). Podlega on ochronie także wtedy, gdy jest utrwalony na odrębnie sporządzonych notatkach, w dokumentacji projektowej, wytwórczej i użytkowej¹⁷⁵.

Także strony www mogą być uznawane za programy komputerowe. Oczywiście nie każda strona będzie utworem w rozumieniu prawa autorskiego i konieczne jest dokonywanie oceny na gruncie konkretnego przypadku. Wątpliwości pojawiają się bowiem zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o nieskomplikowane strony internetowe, gdzie działalność tworzącego zapis kodu HTML ogranicza się tylko do usytuowania nielicznych elementów witryny.

¹⁷³ Tamże, s. 117.

¹⁷⁴ K. Gienas, *Przepisy szczególne dotyczące programów komputerowych*, (w): *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, E. Ferenc-Szydełko, J. Szyjewska-Bagińska, A. Drzewiecki, K. Gienas, S. Tomczyk (praca zbiorowa), Warszawa 2011, s. 419, 420, 423.

¹⁷⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 457.

Jeśli w umowie o pracę strony nie postanowią inaczej, to zgodnie z art. 74 ust. 3 pr. aut. autorskie prawa majątkowe do programu komputerowego przechodzą na pracodawcę nawet wtedy, kiedy program nie został ukończony. Dzieje się tak z mocy samego prawa i w związku z tym pracodawca nie ma obowiązku składania oświadczenia o przyjęciu programu komputerowego. Jeśli nad programem komputerowym pracuje kilka osób i nie wszystkie są zatrudnione przez danego pracodawcę na podstawie umowy o pracę, pracodawca nie uzyska w pełni autorskich praw majątkowych do stworzonego w takich warunkach programu komputerowego. Nie uzyska ich także wtedy, gdy pracownik przy tworzeniu programu korzysta z komponentów oprogramowania dostępnych w Internecie, np. na zasadach wyrażonych w licencji GPL, popularnej w środowisku tzw. wolnego oprogramowania¹⁷⁶.

Pracodawca – w razie braku odmiennych postanowień w umowie – nabywa, bez konieczności uiszczenia dodatkowego wynagrodzenia na rzecz twórcy, całość majątkowych praw autorskich do programu komputerowego. Jednocześnie podkreśla się, że nie należy dokonywać rozszerzającej wykładni przepisu art. 74 ust. 3 pr. aut., ponieważ jest to przepis szczególny w stosunku do art. 12 pr. aut. W związku z tym w razie powstania programu komputerowego na podstawie stosunku prawnego innego niż stosunek pracy (a więc opartego na zamówieniu mającym źródło np. w umowie zlecenia lub w umowie o dzieło) czy na podstawie przyrzeczenia publicznego (konkursu) należy uznać, że całość autorskich praw majątkowych do programu komputerowego przysługuje wyłącznie jego twórcy¹⁷⁷.

¹⁷⁶ K. Gienas, *op. cit.*, s. 434.

¹⁷⁷ J. Barta, R. Markiewicz, *Podmiot...*, s. 460.

BIBLIOGRAFIA

- J. Balcarczyk, *Prawo do dobrego imienia postaci historycznej* [w:] P. Machnikowski (red.), *Prace z prawa Cywilnego dla uczczenia pamięci Profesora Jana Kosika*, Prawo CCCVIII, Acta Universitatis Wratislaviensis no. 3161, Wrocław, 2009;
- J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa, 2009;
- J. Barta, R. Markiewicz, *Ochrona dóbr osobistych w zakresie twórczości naukowej i artystycznej* [w:] J. St. Piątkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1986;
- J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa, 2010
- J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Komentarz. Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2011;
- J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Zakamycze 2005;
- J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa, 2008;
- Z. Bidziński, J. Serda, *Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych w praktyce sądowej* [w:] J. St. Piątkowski (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław, 1986;
- J. Błęszyński [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo autorskie*, Tom 13, Warszawa 2003;
- M. Czajkowska-Dąbrowska [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kraków, 2005;
- E. Gniwek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa, 2014;
- M. Dreła, *Prawne aspekty rozpowszechniania wyglądu muzealiów* (w:) Józef Włodarski, Kamil Zeidler (red.), *Prawo muzeów*, Warszawa, 2008;
- M. Dreła, M. Trzciniński, *Zakaz fotografowania w regulaminie muzeum. Komentarz do wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konumentów z dnia 5 maja 2010 r.*, *Ochrona Zabytków*, 2010, nr 3;
- E. Ferenc-Szydełko, J. Szyjewska-Bagińska, A. Drzewiecki, K. Gienas, S. Tomczyk, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa, 2011;
- K. Gienas, *Systemy Digital Rights Managements w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2008;
- R. Gołać, *Prawne aspekty digitalizacji zbiorów muzeum*, *Muzealnictwo*, 2011, nr 52;
- S. Grzybowski, *Autorskie dobra osobiste* [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa, 1973;
- P. Gwoździewicz, *Umowa o udostępnianie dóbr kultury w celach wystawienniczych (rys prawnoporównawczy)* (w:) A. Jagielska-Burduk, W. Szafranski (red.); *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, Tom 2, Poznań, 2013;
- M. Jenkins, *Wykorzystywanie źródeł archiwalnych w pracach konserwatorskich*, *Ochrona Zabytków*, 2008, nr 2;

- T. Koellner, Licencja ustawowa z art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz. Praca magisterska, red. R. Markiewicz, Instytut Prawa Własności Intelektualnej, Uniwersytet Jagielloński 2011,
http://www.ipwi.uj.edu.pl/pliki/prace/Tomasz%20Koellner%20-%20Praca%20magisterska_1311185063.pdf,
data dostępu 14.01.2013 r.
- B. Kordasiewicz (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo spadkowe*, Tom 10, Warszawa 2013;
- W. Kowalski, Prawno – autorskie aspekty ochrony dziedzictwa kulturowego (w:) A. Jagielska-Burduk, W. Szafrąński (red;) *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, Tom 2, Poznań, 2013;
- W. Kowalski, K. Zalaśńska, Prawo do wyglądu muzealiów i ich fotografowania, *Państwo i Prawo* 2013, z. 2;
- T. Kuczyński, Prawo pracodawcy do utworu na podstawie art. 12 Prawa autorskiego, *PUG*, 1996, nr 3;
- E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa, 2013;
- J. Mazurkiewicz, *Non omnis moriar: ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Prace naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2012;
- A. Nowicka [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo autorskie*, Tom 13, Warszawa 2013
- J. Preussner-Zamorska [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo autorskie*, Tom 13, Warszawa 2007,
- J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski, jego straty i ochrona prawna*, Tom I, Kraków, 2001;
- M. Różański (ks.), *Prawne aspekty udostępniania dokumentacji archiwalnej*, dostępne na stronie internetowej: http://www.aacz.czystochowa.pl/prawne_aspekty.pdf, data dostępu 13.01.2013 r.;
- D. Sokołowska, *Prawo twórcy do wynagrodzenia w prawie autorskim*, Poznań, 2013;
- P. Stec, *Komercjalizacja muzealiów*, „*Muzealnictwo*” 2006, nr 47, s. 212.
- W. Serda, *Droit moral po śmierci twórcy*, „*Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prawo Wynalazcze*”, 1978, nr 17,
- E. Traple [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Zakamycze, 2005.
- A. Wojciechowska, *Czy autorskie dobra osobiste są dobrami osobistymi prawa cywilnego*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, 1994, z. 3;
- K. Zalaśńska, *Falsyfikat „Zjawa” a regulacja zawodu eksperta na rynku dzieł sztuki w Polsce*, (w:) A. Jagielska – Burduk, W. Szafrąński (red;) *Kultura w praktyce. Zagadnienia prawne*, Tom 2, Poznań, 2013;
- K. Zalaśńska, *Muzea publiczne. Studium administracyjnoprawne*, Warszawa, 2013;
- K. Zalaśńska, *Prawo autora do wynagrodzenia – ocena implementacji do polskiego porządku prawnego*, *Prawo Europejskie w Praktyce*, Tom 3, 2013,
- K. Zeidler, *Prawa człowieka a normatywne podstawy ochrony dziedzictwa kultury*, *Gdańskie Studia Prawnicze*, 2005, nr 13;

© Narodowy Instytut Muzealnictwa
i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2014
ISBN 978-83-64889-00-4

Recenzenci: dr Alicja Jagielska-Burduk,
dr hab. Kamil Zeidler

Koordinator projektu: Marek Rogowski
**Kierownik Działu Edukacji, Informacji
i Wydawnictw:** Robert Pasieczny
Redakcja językowa i korekta: Justyna Mrowiec,
Monika Drela

Projekt okładki: Piotr Modelewski
Zdjęcie na okładce: ©mch67 / Photogenica

**Opracowanie graficzne
i łamanie:** Piotr Modelewski

Druk: Agencja Wydawnicza i Reklamowa AKCES
Robert Nowicki